

NORLANDSFORSKNING
NORLAND RESEARCH INSTITUTE

**‘Det er de små skrittene som teller.’
Økt kunnskap om praksisnær opplæring
i grunnleggende ferdigheter i
kriminalomsorgen**

Publisert: 10. februar 2015

Annelin Gustavsén

Hege Gjertsen

Arbeidsnotat nr.: 1003/2015

ISSN-NR: 0804-1873

Prosjektnr: 1522

NORDLANDSFORSKNING
NORDLAND RESEARCH INSTITUTE

ARBEIDSNOTAT

ARBEIDSNOTAT NR: 1003/2015	ISSN-NR: 0804-1873	PROSJEKTNUMMER: 1522	ANTALL SIDER: 65
FORFATTER(E): Annelin Gustavsén og Hege Gjertsen			SALGSPRIS NOK: 50,-
Økt kunnskap om praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter i kriminalomsorgen			

FORORD

Dette arbeidsnotatet presenterer resultatet fra en studie om praksisnær opplæring av grunnleggende ferdigheter i kriminalomsorgen, som ble gjennomført i perioden november 2014 til februar 2015 på oppdrag fra Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI).

I studien har vi sett nærmere på et utvalg prosjekter som ble gjennomført, og delvis videreført, i fem norske fengsler på grunnlag av tilskudd fra Vox, nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk. Prosjektene gikk ut på å drive opplæring i grunnleggende ferdigheter, som lesing, skriving, regning og digitale og muntlige ferdigheter integrert i arbeidet i fengslenes arbeidsdrift. Studien ble gjennomført ved kvalitative intervjuer med innsatte og ansatte ved de utvalgte fengslene, enten ved personlig oppmøte eller på telefon, og med ansatte fra KDI, Vox og Fylkesmannen i Hordaland.

Vi vil rette en stor takk til alle våre informanter, og spesielt til de innsatte som stilte opp og fortalte om sin arbeidshverdag i fengslene. Vi ønsker også å takke KDI for oppdraget, og da spesielt Suzanne Five som har vært vår kontaktperson, og Valborg Byholt ved Vox, som begge har vært til stor hjelp under gjennomføringen av prosjektet. Vi vil også takke vår kollega ved Nordlandsforskning, Terje Olsen, som har lest og kvalitetssikret arbeidsnotatet, og gitt nyttige tilbakemeldinger.

Bodø, 9. februar 2015

INNHold

FORORD	1
TABELLOVERSIKT	4
SAMMENDRAG	5
1 INNLEDNING	8
1.1 BAKGRUNN.....	8
1.2 FORMÅL MED STUDIEN OG PROBLEMSTILLINGER.....	9
1.3 METODISK TILNÆRMING – EN KVALITATIV STUDIE.....	9
1.4 FORSKNINGSETISKE HENSYN OG ANONYMISERING.....	12
1.5 ARBEJDSNOTATETS OPPBYGNING.....	13
2 PRAKSISNÆR OPPLÆRING FOR INNSATTE I FENGSEL	14
2.1 LITT OM FENGSEL I NORGE OG HVA SOM KJENNETEGNER DE INNSATTE	14
2.2 ARBEJDSDRIFT I KRIMINALOMSORGEN	15
2.3 OPPLÆRING I KRIMINALOMSORGEN	15
2.4 LÆREVANSKER OG MANGLENDE FERDIGHETER HOS INNSATTE.....	17
2.5 PRAKSISNÆR OPPLÆRING I GRUNNLEGGENDE FERDIGHETER.....	17
2.6 HVORDAN ER VOX-PROSJEKTENE BLITT GJENNOMFØRT?.....	19
2.6.1 <i>Formålet med prosjektene og målgruppe</i>	19
2.6.2 <i>Den første fasen – gjennomføring av prosjekter i 2010</i>	19
2.6.3 <i>Den andre fasen – gjennomføring av prosjekter i 2012</i>	21
2.7 HVA KJENNETEGNER PROSJEKTENE SOM INNGÅR I VÅR STUDIE?.....	21
2.8 SAMMENDRAG.....	24
3 DE INNSATTES ERFARINGER MED PRAKSISNÆR OPPLÆRING I GRUNNLEGGENDE FERDIGHETER	26
3.1 INNLEDNING	26
3.2 TIDLIGERE SKOLEERFARING.....	27
3.3 FORVENTNINGER TIL DELTAKELSE I PRAKSISNÆR OPPLÆRING	27
3.4 DE INNSATTES VURDERING AV OPPLÆRINGEN	28
3.5 ARBEJDSMILJØET PÅ ARBEJDSDRIFTEN.....	30
3.6 HVA HAR DELTAKELSEN I PROSJEKTENE BETYDD FOR DE INNSATTE?.....	30
3.7 OPPLEVDE UTFORDRINGER KNYTTET TIL PRAKSISNÆR OPPLÆRING	32
3.8 SAMMENDRAG.....	33
4 DE ANSATTES ERFARINGER MED VOX-PROSJEKTENE	34
4.1 INNLEDNING	34
4.2 ORGANISERING OG GJENNOMFØRING AV PROSJEKTENE	35
4.3 FORHOLD AV BETYDNING FOR PRAKSISNÆR OPPLÆRING I FENGSEL	36
4.3.1 <i>Ressurser til frikjøp av ansatte og egnede lokaler</i>	36
4.3.2 <i>Ivaretagelse av sikkerheten</i>	37
4.3.3 <i>Kultur for samarbeid mellom arbeidsdrift og skole</i>	39
4.3.4 <i>Pedagogisk kompetanse hos verksbetjentene</i>	40
4.3.5 <i>Krav til produksjon, inntjening og «sysselsetting»</i>	40
4.3.6 <i>Ulike ønsker og grader av motivasjon hos de innsatte</i>	40
4.3.7 <i>Forankring i arbeidsdriften</i>	41
4.4 SAMARBEID MED VOX OG KRIMINALOMSORGSDIREKTORATET	41
4.5 HVA HAR DELTAKELSEN I PROSJEKTENE BETYDD FOR DE INNSATTE?.....	42
4.5.1 <i>Mestringsopplevelser og økt selvtillit</i>	43
4.5.2 <i>Økt motivasjon for å ta utdanning</i>	44
4.5.3 <i>Bedre grunnleggende ferdigheter</i>	45
4.6 ANDRE POSITIVE VIRKNINGER AV VOX-PROSJEKTENE	46
4.6.1 <i>Økt samarbeid mellom arbeidsdriften og skolen i fengslene</i>	46

4.6.2	<i>Økt kompetanse blant verksbetjentene</i>	46
4.6.3	<i>Positive erfaringer med bruk av pedagogiske verktøy fra Vox</i>	47
4.7	OM VIDEREFORING OG OVERFORING AV ARBEIDSMETODENE	47
4.8	UTFORDRINGER KNYTTET TIL VIDEREFORING AV VOX-PROSJEKTENE	48
4.8.1	<i>Forankring hos ledelsen, i skolen og i arbeidsdriften</i>	49
4.8.2	<i>Utsifting av ansatte</i>	49
4.8.3	<i>Lite samarbeid mellom skole og arbeidsdrift – fysisk avstand og manglende ressurser</i>	50
4.9	SAMMENDRAG	50
5	KRIMINALOMSORGS-DIREKTORATET, VOX OG FYLKESMANNEN I HORDALAND SINE ERFARINGER	52
5.1	INNLEDNING	52
5.2	MÅLOPPNÅELSE – HVA HAR PROSJEKTENE RESULTERT I?	52
5.3	FORUTSETNINGER FOR Å LYKKES MED PRAKSISNÆR OPPLÆRING	57
5.4	SAMMENDRAG	59
6	SAMMENDRAG OG ANBEFALINGER	61
6.1	VIRKNINGER AV VOX-PROSJEKTENE	61
6.2	FORHOLD AV BETYDNING FOR GJENNOMFØRINGEN AV PROSJEKTENE	63
6.3	HVORDAN LYKKES MED PRAKSISNÆR OPPLÆRING I FENGSEL?	64
	REFERANSER	65

TABELLOVERSIKT

Tabell 1 Kjennetegn ved fengslene som inngår i studien.....	10
Tabell 2 Oversikt over informanter	12
Tabell 3 Oversikt over prosjektene som inngår i evalueringen.....	22

SAMMENDRAG

Vox, nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk, har i perioden 2009 - 2012 gitt støtte til 12 prosjekter i ulike fengsler knyttet til praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter. Innsatte som har deltatt i prosjektene, har svake ferdigheter i blant annet lesing, skriving og regning. Mange av dem har dårlig erfaring fra tidligere skolegang og mangler formell utdanning. Målsetningen med prosjektene har vært å gi de innsatte økte ferdigheter og motivere dem for videre skolegang, gjennom å knytte opplæringen tett til konkrete arbeidsoppgaver og styrke samarbeidet mellom skolen og arbeidsdriften.

Nordlandsforskning gjennomførte høsten 2014 en studie av syv av Vox-prosjektene ved fem fengsler, hvorav fire har høyt sikkerhetsnivå. To av fengslene har kvinnelige innsatte. Hovedformålet med studien var å innhente kunnskap om hva som skal til for at praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter skal fungere i fengsel. Datagrunnlaget er intervju med innsatte og ansatte i skolen og arbeidsdriften ved fengslene, samt sentrale aktører hos Vox, KDI og Fylkesmannen i Hordaland. Arbeidsmetodene fra tre av de syv prosjektene er videreført. De øvrige prosjektene har ikke, eller i liten grad, blitt videreført.

Virksomheter av Vox-prosjektene

Studien viser at både de ansatte og de innsatte som har deltatt i prosjektene eller videreføringen, samt våre informanter fra Vox, KDI og Fylkesmannen i Hordaland (FMHO), er enige i at prosjektene som mottok støtte fra Vox, har hatt mange positive resultater.

De innsatte som deltok i et av Vox-prosjektene eller i videreføringen av arbeidsmetoden, opplevde opplæring de fikk som en positiv læringsprosess. Det at opplæring ble tett koblet til konkrete arbeidsoppgaver gjorde at de så nytteverdien av grunnleggende ferdigheter, noe som ga økt motivasjon for å lære. Flere ga uttrykk for at deltakelsen har gitt dem økt selvtillit og mestingsfølelse. Lærere og verksbetjenter ble jevnt over omtalt som hjelpsomme, støttende og flinke til å motivere.

Fra informantene våre samlet trekkes særlig frem at prosjektene og videreføringen av arbeidsmetodene har resultert i følgende:

For de innsatte

- De innsatte har fått mestingsopplevelser og økt selvtillit, de er blitt motiverte for å ta mer utdanning og flere har fått bedre grunnleggende ferdigheter i blant annet regning og skriving. Dette gjelder også innsatte som ikke har de nødvendige forutsetningene for å delta i det vanlige opplæringstilbudet i fengslet og innsatte med negative erfaringer fra tidligere skolegang.
- Flere innsatte har fått bedre muligheter til å skaffe seg jobb etter endt soning.
- De innsatte har fått en mer meningsfylt hverdag mens de soner.

For fengslene som gjennomførte prosjektene

- Ansatte fra arbeidsdriften og skolen samarbeider i større grad.
- Ansatte i arbeidsdrift og skole har fått økt innsikt i hverandres arbeidsområder og ressurser.

- Det har skjedd en bevisstgjøring rundt betydningen av praksisnær opplæring overfor innsatte i fengsel, både i arbeidsdriften og i skolen.
- God erfaring med de pedagogiske verktøyene fra Vox.
- Verksbetjentene ved arbeidsdriften og lærerne ved skolen har fått økt kompetanse.
- Arbeidsmetodene fra prosjektene er blitt videreført i flere fengsel. I enkelte fengsler har andre avdelinger i arbeidsdriften innført opplæring i grunnleggende ferdigheter.
- Økt sikkerhet og bedre arbeidsmiljø i fengslene.

For Vox, KDI, FMHO og andre fengsel

- Vox har oppnådd at de pedagogiske verktøyene som de har utformet, har blitt prøvd ut og dokumentert. I dag er flere av disse verktøyene og profiler for basisferdigheter og læringsmål ferdig utviklet og tilgjengelig på Vox' hjemmeside.
- Det har kommet på plass et rammeverk for arbeidet med opplæring i grunnleggende ferdigheter i fengsel, og erfaringer og kompetanse har blitt spredt på fagseminarer og prosjektsamlinger.
- Kompetansehevingen og styrke av samarbeid har også skjedd på forvaltningsnivå, mellom Vox, KDI og FMHO, samtidig som de har fått økt innsikt i suksesskriterier og hindringer for praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter i fengslene.

Forhold av betydning for gjennomføringen av prosjektene

Våre informanter fra skolen og arbeidsdriften i fengslene trekker frem enkelte forhold som de mener har hatt stor betydning for hvorvidt fengslene har klart å få til et godt samarbeid mellom arbeidsdrift og skole, hvordan man i prosjektene har lyktes med å gjøre opplæringen i grunnleggende ferdigheter mer praksisnær og hvorvidt man har klart å videreføre arbeidsmetodene fra prosjektene.

- Kultur i fengslet for samarbeid mellom skole og arbeidsdrift. Praksis for og en felles forståelse av at samarbeid er viktig for at opplæringen kan gjøres mer praksisnær.
- Omstillingsdyktighet hos de ansatte, bl.a. med tanke på at deltakergruppen kan endres.
- Erfarne og dyktige lærere og verksbetjenter som klarer å knytte teoretisk opplæring til praktiske arbeidsoppgaver, motivere og være tålmodig overfor de innsatte.
- God kontakt med og oppfølging fra Vox.
- Finne gode løsninger på de utfordringer avstand mellom lokalene til skolen og arbeidsdriften og krav til ivaretagelse av sikkerheten, setter.
- Tilgang på utstyr og egnede lokaler for opplæringen.
- Tilstrekkelig med ressurser med tanke på ansatte, samt god ressursutnyttelse.
- Klare å motivere de innsatte til å tro på seg selv og ville delta.

Når det gjelder *samarbeid mellom arbeidsdrift og skole* har de ansatte ulike erfaringer. Noen mener at prosjektene forbedret samarbeidet, mens andre etterlyser et bedre samarbeid mellom de to instansene. Utfordringer knyttet til samarbeid dreier seg blant annet om manglende kultur for samarbeid og praktiske hindringer med tanke på loka. *Hensynet til sikkerhet* er av stor betydning for hvordan opplæringen kan organiseres i fengsel. Utfordringene knyttet til praksisnær opplæring er større i fengsel med høy sikkerhet. De praktiske begrensningene som følger med høyt sikkerhetsnivå, påvirket blant annet samarbeidet mellom skolen og arbeidsdriften. Det er for eksempel vanskeligere å overføre

innsatte mellom skole og arbeidsdrift i et fengsel med høyt sikkerhetsnivå enn det er i fengsel med lavere sikkerhet, der innsatte selv kan gå mellom avdelingene.

Anbefalinger for hvordan lykkes med praksisnær opplæring i fengsel

På bakgrunn av vår studie av fengselsprosjektene gir vi følgende anbefalinger for hvordan man i fremtiden kan lykkes med praksisnær opplæring overfor innsatte i fengsel:

- Det må etableres *et godt samarbeid mellom arbeidsdriften og skolen* i fengslet.
- Verksbetjentene og lærerne må ha nødvendig *kompetanse* knyttet til praksisnær opplæring.
- Det er viktig med tilstrekkelig *ressurser*. Dette dreier seg både om hvordan fengslene prioriterer sine ressurser og hvordan de ressurser skole og arbeidsdrift tildeles anvendes.
- Skolen og arbeidsdriften i fengslet må ha tilgang til *egnede lokaler og utstyr* for praksisnær opplæring. Samlokalisering av arbeidsdriften og skolen vil være en fordel.
- Praksisnær opplæring må *forankres hos ledelsen* i fengslet. Godt kjennskap til praksisnær opplæring hos ledelsen kan ha betydning for bl.a. tildeling av ressurser og tilrettelegging.
- De innsatte må gis *trygge rammen for læring*. Det dreier seg om å skape situasjoner hvor de innsatte føler seg trygge på de ansatte og på andre innsatte, og hvor de blir motiverte til å delta i opplæring og kan oppleve mestring.

1 INNLEDNING

1.1 BAKGRUNN

I perioden 2009-2012 ga Vox, nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk, støtte til 12 prosjekter i 'Praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter', som ble gjennomført i fengslene Bruvoll, Bredtveit, Åna, Hustad, Stavanger, Ullersmo, Berg, Ålesund, Ila og Ravneberget. I to av fengslene ble det gjennomført to prosjekter.¹ I tillegg ga Vox våren 2009 støtte til et prosjekt i grunnleggende ferdigheter for innsatte ved Bastøy fengsel. Målsetningen med Vox-prosjektene har vært å inkludere opplæring i grunnleggende ferdigheter som lesing, skriving, matematikk, digital kompetanse og muntlig kommunikasjon i arbeidshverdagen til de innsatte. Et eksempel på et slikt prosjekt er inkluderingen av opplæring i grunnleggende ferdigheter på trevareverkstedet i Ullersmo fengsel, der innsatte i samarbeid med lærere og verksbetjenter med byggfaglig kompetanse har fått opplæring i lesing, skriving, regning og PC-bruk integrert i et byggeprosjekt.

De ulike prosjektene knyttet til praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter har blitt gjennomført av fengslene selv i samarbeid med lokale videregående skoler. Noen av arbeidsmetodene fra prosjektene har blitt videreført, mens andre er avsluttet eller videreført i mindre grad. Nordlandsforskning har i perioden november 2014 til februar 2015 gjennomført en evaluering av syv av de 12 Vox-prosjektene knyttet til praksisnær opplæring. Vi har innhentet kunnskap om blant annet hvilke forhold som bør være til stede for at arbeidsmetodene i prosjektene kan videreføres i fengslene, og hva som oppleves som hindringer for at dette kan skje.

Satsingen på praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter for innsatte i fengsel er i tråd med politiske føringer, hvor nettopp det å knytte opplæringen i fengslene i større grad opp mot arbeidsdriften, samt øke samarbeidet mellom ulike instanser, ses som viktig med tanke på tilbakeføringen til samfunnet (St.meld. nr. 27, 2004-2005). Regjeringsplattformen (Sundvolden-erklæringen) kap. 4 vektlegger at kriminalomsorgen skal bygges ut og videreutvikles for å sikre rask, god og effektiv straffegjennomføring. Ved gjennomføring av straff og tilbakeføring til samfunnet må det sikres at domfelte får en reell mulighet til å leve et liv uten kriminalitet.

Vox er et nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk, og er en etat underlagt Kunnskapsdepartementet. En sentral oppgave er å arbeide for økt deltakelse i samfunns- og arbeidsliv ved å heve kompetansenivået for voksne. Vox utvikler blant annet metoder og kartleggingsverktøy som bygger på læringsmålene for voksnes grunnleggende ferdigheter. Vox forvalter også flere tilskuddsordninger som blant annet er knyttet til pedagogisk utviklingsarbeid. Siden 2009 har Vox, som nevnt ovenfor, jobbet med praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter i kriminalomsorgen gjennom flere prosjekter. I tillegg til å bevilge støtte til gjennomføringen av prosjektene har lærere og verksbetjenter knyttet til prosjektene fått tilbud om veiledning fra Vox, og har også fått mulighet til å anvende

¹ Bredtveit og Ullersmo fengsel.

pedagogiske verktøy utarbeidet av Vox. På hjemmesiden til Vox finnes i dag en del tips for hvordan kriminalomsorgen kan gjøre opplæringen i grunnleggende ferdigheter (lesing, skriving, regning, digitale og muntlige ferdigheter) til innsatte mer praksisnær. Vox har også utarbeidet flere hefter med eksempler på hvordan praksisnær opplæring kan knyttes til arbeidsdriften i fengslene.

1.2 FORMÅL MED STUDIEN OG PROBLEMSTILLINGER

Det overordnede formålet med vår studie har vært å innhente kunnskap om hva som skal til for at praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter skal kunne fungere i fengslene. Studien dekker flere aspekter ved opplæringen. Resultatene fra studien skal bidra til et kunnskapsgrunnlag for å etablere tilbudet slik at flere fengsler skal kunne tilby praksisnær opplæring.

Følgende problemstillinger har vært sentrale i studien:

- Hvordan har prosjektene blitt tilrettelagt og organisert?
- Hvilke rammevilkår og ressurser har prosjektene hatt?
- Hvilke målsetninger har prosjektene hatt?
- Hvilke suksessfaktorer har vært viktige for at prosjektene kunne videreføres?
- Hvilke utfordringer har man møtt på i prosjektene?
- Hvordan har samarbeidet mellom skoleverket og kriminalomsorgen fungert? Kan disse samarbeidsmodellene ha overføringsverdi til andre fengsler i Norge?
- Har prosjektene bidratt til å heve kompetansen til tilsatte i arbeidsdriften og i skolen?
- Hvilket utbytte har deltakelse i prosjektene hatt for de innsatte?

I dette arbeidsnotatet vil vi formidle erfaringer med praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter knyttet til arbeidsdriften i fengslene. Avslutningsvis vil vi sammenfatte resultatene fra studien og utforme noen anbefalinger for hvordan man i fremtiden kan organisere og gjennomføre opplæring i grunnleggende ferdigheter knyttet til arbeidsavdelingene innenfor kriminalomsorgen.

1.3 METODISK TILNÆRMING – EN KVALITATIV STUDIE

I denne studien har vi samlet inn erfaringer fra syv av de 12 prosjektene som fikk midler fra Vox og som strakk seg over tidsperioden mellom 2009 og 2012. I studien har vi sett på gjennomføringen av prosjektene, virkningene av disse, i hvilken grad prosjektene er videreført, og eventuelt på hvilken måte. Mens arbeidsmetodene fra tre av prosjektene er videreført i tre av fengslene som inngår i vår evaluering, har to prosjekter blitt avsluttet i de samme fengslene. I de to øvrige fengslene som inngår i studien, har arbeidsmetodene fra prosjektene ikke blitt videreført, eller er videreført i mindre grad.

Studien er basert på en metodisk tilnærming basert på kvalitative intervju. Det er ressurskrevende å gjennomføre kvalitative intervju, men dette er også en gunstig forskningsmetode for å få et innblikk i prosesser som omfatter menneskers erfaringer, opplevelser og vurderinger. I studien har det vært relevant å undersøke hvordan ulike

aktører på ulike nivå (forvaltningsnivået, ansatte ved skole og arbeidsdrift i fengslene og innsatte), har erfart og vurderer gjennomføringen av og innholdet i de ulike prosjektene, samt måloppnåelse. Vi gjennomførte tematiske intervjuer med ansatte i skole og arbeidsdrift, ansatte i Vox, Fylkesmannen i Hordaland (FMHO) og Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI), og innsatte som har deltatt i et av prosjektene eller som ved å jobbe i arbeidsdriften i fengslet også får opplæring i grunnleggende ferdigheter i fengsler der arbeidsmetodikken som ble prøvd ut gjennom et Vox-prosjekt er blitt videreført. Slik sikret vi at både ovenfra- og nedenfra-perspektivet ble dekket i intervjuene, og at aktører med ulike posisjoner i forhold til opplæringen fikk bidra med sine erfaringer.

Vi besøkte tre fengsler som har videreført prosjektarbeidet, og gjennomførte intervjuer med ansatte fra arbeidsdriften og skolen som var involvert i prosjektarbeidet eller i praksisnær opplæring i dag, samt innsatte. Disse fengslene har vi benevnt som fengsel A, B og C. I disse fengslene fikk vi også omvisning i lokalene hvor arbeidsdriften og skolen holder til. Vi møtte også øvrige ansatte tilknyttet arbeidsdrift og skole og snakket med dem, uten at det er tatt med i oversikten over informanter. I tillegg gjennomførte vi telefonintervju med involverte aktører fra arbeidsdrift og skole ved to fengsler som ikke har videreført prosjektarbeidet. Disse fengslene er i arbeidsnotatet benevnt som fengsel D og E.

For å sikre bredde i datamaterialet valgte vi ut fengsler som har henholdsvis lavt og høyt sikkerhetsnivå, og sørget for at begge kjønn var representert i utvalget av innsatte. I utvalget av fengslene er det også en viss spredning når det gjelder størrelse. Fengslene ble valgt ut i samråd med oppdragsgiver. I tabellen nedenfor gis en oversikt over hva som kjennetegner de ulike fengslene som inngår i evalueringen.

Tabell 1 Kjennetegn ved fengslene som inngår i studien

Fengsel	Datainnsamling	Kjønn innsatte	Sikkerhetsnivå	Type soning	Fengselsplasser
Fengsel A ²	Feltarbeid	Kvinner	Høyt	Dom Varetekt Forvaring	45
Fengsel B ³	Feltarbeid	Menn	Lavere	Dom	48
Fengsel C ⁴	Feltarbeid	Menn	Høyt	Dom Varetekt	190
Fengsel D	Tlf. intervju	Begge kjønn	Høyt	Dom Varetekt	68 (16 plasser for kvinner)
Fengsel E	Tlf. intervju	Menn	Høyt	Dom Varetekt Forvaring	124

² Fengsel A har en lavsikkerhetsavdeling som ligger nært hovedfengslet, med 19 plasser.

³ Fengsel B er en avdeling som ligger under et annet fengsel.

⁴ Fengsel C har en lavsikkerhetsavdeling i tilknytning til hovedfengslet, med 60 plasser.

Intervjuer med innsatte og ansatte knyttet til skole og arbeidsdrift i tre fengsel

I intervjuene med de innsatte som har deltatt i prosjektene eller i videreføringen av arbeidsmetodene fra prosjektene, ønsket vi å innhente kunnskap om deres egne erfaringer og refleksjoner rundt opplæringstilbudet. Sentrale tema under intervjuene har vært de innsattes motivasjon for og forventninger til å delta i prosjektet eller opplæringstilbudet, deres erfaringer med gjennomføringen av og innholdet i prosjektet/opplæringen, samt deres vurdering av effekten av å delta.

De innsatte ble rekruttert til intervju via en kontaktperson i fengslet. Dette var enten en person som var tilknyttet arbeidsdriften eller en person som jobbet i skolen, som informerte om prosjektet, distribuerte informasjonsskjema og gjorde avtaler om intervjuer på vegne av oss. På denne måten sikret vi at innsatte som stilte som informanter, var forberedte på å bli intervjuet. Vi intervjuet 2-3 innsatte ved hvert fengsel. Til sammen intervjuet vi syv innsatte i alderen 24 til 44 år. Tre av dem var kvinner og fire var menn. To av de innsatte vi intervjuet hadde ikke norsk etnisk bakgrunn, men alle snakket norsk. Intervjuene ble gjennomført som enkeltintervjuer. De fleste intervjuene ble gjennomført på et rom hvor to forskere var til stede. Ved to av intervjuene var det en fengselsbetjent til stede under intervjuet.

I intervjuene med ansatte knyttet til skole og arbeidsdrift fokuserte vi på deres erfaringer med prosjektet og/eller videreføringen av prosjektet og arbeidsmetodene. Sentrale tema i intervjuene var organisering og gjennomføring av prosjektene, samarbeid mellom fengsel og skole, videreføring av prosjektene og forutsetninger for dette, spredning av arbeidsmetoder til andre avdelinger, utfordringer i forhold til gjennomføring av prosjektene og videreføringen, og tilbakemeldinger fra innsatte.

Med unntak av intervju med én ansatt knyttet til arbeidsdriften og én ansatt i skole ble de øvrige intervjuene med ansatte fra arbeidsdrift og skole gjennomført som gruppeintervju. Ansatte fra skoler som hadde vært tilknyttet Vox-prosjektene fra de tre fengslene, ble intervjuet samlet ved ett av fengslene. Ansatte fra arbeidsdrift som hadde vært involvert i Vox-prosjektene fra to av fengslene, ble også intervjuet samlet ved ett av fengslene. Årsaken til at vi ønsket å samle disse personene til gruppeintervju fremfor personlige intervju, forutsatt at dette var praktisk mulig og at informantene samtykket, var at i gruppeintervjuer kan informantene beskrive og reflektere over sine erfaringer og gi til kjenne sine synspunkter i en situasjon der de er i dialog med andre informanter. Informantene kan ha like eller ulike opplevelser av det samme fenomenet, og deltakere engasjeres ofte på måter som bringer frem mer informasjon og flere synspunkter enn en ellers ville få frem i enkeltintervjuer, som er gunstig for datatilfanget (Silverman 2000). Samtidig fikk hver enkelt informant mulighet til å utdype tematikken vi ønsket å snakke om. Der det ikke var mulig å gjennomføre intervju i grupper av praktiske årsaker ble som nevnt, intervjuene gjennomført enkeltvis, ett ved personlig oppmøte og ett over telefon.

Telefonintervju med ansatte ved to fengsel

Etter at vi hadde besøkt tre fengsler og intervjuet innsatte og ansatte knyttet til arbeidsdrift og skole, gjennomførte vi telefonintervju med sentrale aktører knyttet til Vox-prosjekter fra to øvrige fengsler. Også disse var valgt ut i dialog med oppdragsgiver. Dette var fengsler som har valgt ikke å videreføre prosjektet eller som har videreført arbeidsmetoden i mindre grad.

Årsaken til at vi ønsket å snakke med personer i fengsler som har avsluttet og ikke videreført prosjektet, er at vi ønsket å innhente kontrasterende erfaringer og undersøke årsakene til at prosjektene ikke ble videreført og hva som skal til for at arbeidsmetodene kan videreføres eller gjeninnføres. Vi stilte mange av de samme spørsmålene som vi stilte i intervjuene i fengslene som har fortsatt prosjektarbeidet, for å ha mulighet til å sammenligne svar: hvordan skiller erfaringene fra ansatte i prosjekter som er avsluttet seg fra erfaringene til ansatte i prosjekter som er blitt videreført?

Telefonintervju med sentrale aktører hos Vox, KDI og Fylkesmannen i Hordaland

Innledningsvis i studien gjennomførte vi telefonintervju med sentrale aktører fra Vox, Kriminalomsorgsdirektoratet og Fylkesmannen i Hordaland. I intervjuene fokuserte vi på formålet, forventningene og organiseringen av prosjektene, og informantenes vurdering av hvorvidt prosjektens mål har blitt nådd. Vi snakket også med informantene om deres vurderinger av suksesskriterier og utfordringer, og hvilke faktorer de mener har vært betydningsfulle for disse.

Nedenfor gis en oversikt over informantene som inngår i studien.

Tabell 2 Oversikt over informanter

	<i>Antall informanter</i>
Ansatte i arbeidsdrift	5
Ansatte i skole	5
Innsatte	7
Vox, KDI og Fylkesmannen i Hordaland	3
<i>Antall informanter totalt</i>	<i>20</i>

Vi gjorde lydopptak av de fleste intervjuene, forutsatt at informantene samtykker til dette. Deretter ble de transkribert, bearbeidet og analysert. I ett tilfelle ønsket ikke informanten at vi skulle ta lydopptak av intervjuet, og i ett av fengslene fikk vi ikke tillatelse til å benytte lydopptaker. Vi tok notater under disse intervjuene. Under intervjuene benyttet vi en intervjuguide som fungerte som veiledende under intervjuene. Vi la samtidig opp til en åpen dialog hvor informantene fikk mulighet til å ta opp problemstillinger på eget initiativ.

1.4 FORSKNINGSETISKE HENSYN OG ANONYMISERING

Alle informanter mottok et informasjons- og samtykkeskjema når de ble forespurt om å delta i studien. Der ble de informert om innholdet og formålet med studien og deres rettigheter som informanter. Det ble understreket at deltakelse var frivillig, og at de kunne trekke seg fra deltakelse uten at de behøvde å begrunne det, på et hvilket som helst tidspunkt, uten at det ville få noen form for konsekvenser for dem. Lydopptakene og annet datamateriale ble behandlet etter etiske og forskriftsmessige retningslinjer som ethvert forskningsprosjekt skal være underlagt. Forskningsprosjektet ble rutinemessig innmeldt til Personvernombudet for forskning ved Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD). Vi innhentet også samtykke til bruk av lydopptaker hos informantene i hvert enkelt tilfelle. I arbeidsnotatet fra prosjektet er informantene anonyme.

I arbeidsnotatet har vi ikke oppgitt navnene på fengslene der vi har gjennomført intervju, men vi har beskrevet dem tilstrekkelig til at personer som har kjennskap til kriminalomsorgen kan anta hvilke fengsler som har deltatt i studien. Dette ble samtlige informanter informert om. Når det gjelder personene som vi har snakket med, har de innsatte og ansatte ulik grad av anonymitet. Dette er fordi vi anser at personer som stiller opp til intervju på grunnlag av sin person (innsatte) og sitt yrke (ansatte) har ulik grad av sårbarhet. I tillegg stiller de innsatte opp ettersom de har blitt domfelt for kriminelle handlinger, som krever at vi som forskere er forpliktet til å ta ekstra forskningsetiske hensyn. For intervjuene med de ansatte anser vi det som hensiktsmessig at vi enkelte steder i notatet skiller mellom prosjekter og identifiserer hvilke fengsler de ansatte representerer og beskriver trekk ved fengslene. Dette gjør at ansatte kan være indirekte identifiserbare, det vi si at personer som kjenner dem eller kjenner til fengslet eller instansen personene arbeider i, kan forstå utfra teksten hvilke enkeltindivider som har stilt opp til intervju. Dette ble informantene også informert om. For å redusere denne sannsynligheten noe, omtaler vi alle ansatte som hunkjønn, selv om vi har snakket med personer av begge kjønn. Når vi refererer til innsatte omtaler vi alle som hankjønn, og vi knytter ikke enkeltpersoner til de enkelte fengslene eller prosjektene.

1.5 ARBEIDSNOTATETS OPPBYGNING

I neste kapittel vil vi se nærmere på hva praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter innebærer. Hvordan foregår vanligvis arbeidsdriften og opplæringen i norske fengsel, og hva er nytt med praksisnær opplæring? Vi vil også redegjøre for Vox-prosjektene – hva de inneholder og hvordan de er blitt gjennomført. I kapittel 3 vil vi diskutere hvordan innsatte som har deltatt i Vox-prosjektene eller videreføringen av disse, har opplevd å delta og hva de mener deltakelsen har betydd for dem. I kapittel 4 vil vi ta for oss erfaringene til de ansatte i arbeidsdriften og skolen i et utvalg fengsel som har gjennomført prosjekter knyttet til praksisnær opplæring. Sentrale tema her er samarbeid mellom arbeidsdrift og skole, resultater av prosjektene og videreføringen av arbeidsmetodene, samt opplevde utfordringer knyttet til praksisnær opplæring i fengsel. I kapittel 5 vil vi diskutere hvilke erfaringer Vox, Kriminalomsorgsdirektoratet og Fylkesmannen i Hordaland har med prosjektene. Hva mener de prosjektene har resultert i og hvilke forutsetninger ses som viktige for å lykkes med å gjøre opplæringen i fengslene mer praksisnær? I det siste kapitlet sammenfatter vi resultatene fra studien og går gjennom suksesskriterier for å lykkes med praksisnær opplæring og opplevde utfordringer. Avslutningsvis gir vi noen anbefalinger med tanke på arbeid med praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter i fengsel i fremtiden.

2 PRAKSISNÆR OPPLÆRING FOR INNSATTE I FENGSEL

Vi har i denne studien sett nærmere på syv prosjekter knyttet til praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter i fem norske fengsler. Begrepet «praksisnær opplæring» kommer fra det engelske begrepet «embedded learning» som viser til det å integrere trening i grunnleggende ferdigheter i et praksisfelt mot yrkesfaglig opplæring. I fengslene innebærer dette at opplæringen skal være tett knyttet opp mot arbeidsdriften. I dette kapitlet vil vi begynne med kort å redegjøre for hva som kjennetegner norske fengsler og hvordan arbeidsdriften og opplæring er organisert i fengslene. Vi vil deretter diskutere utgangspunktet for prosjektet – at mange innsatte sliter med lærevansker og har behov for opplæring i grunnleggende ferdigheter. Videre vil vi diskutere hva praksisnær opplæring i innebærer i kriminalomsorgen og se nærmere på hva som kjennetegner prosjektene som inngår i denne studien.

2.1 LITT OM FENGSEL I NORGE OG HVA SOM KJENNETEGNER DE INNSATTE

Det finnes i dag 43 fengsler i Norge, noen med flere avdelinger. Tre av disse er rene kvinnefengsler; Bredtveit, Ravneberget og Sandefjord fengsel, hvorav de to sistnevnte har lavere sikkerhetsnivå. Fengslene har forskjellige type sikkerhetsnivå; høyt og lavere sikkerhetsnivå og overgangsboliger.

Fengsel med *høyt sikkerhetsnivå* (også betegnet som «lukket fengsel») har mur eller høyt gjerde rundt fengselsområdet. Alle dører er i hovedsak låst. Over 60 prosent av fengselsplassene i Norge er i fengsel med høyt sikkerhetsnivå. Et fengsel med høyt sikkerhetsnivå har gjerne en eller flere avdelinger som ofte består av en rekke celler, et kjøkken og et fellesareal der de innsatte kan se på fjernsyn eller drive fritidsaktiviteter. Det varierer om det er toalett på den enkelte celle eller om den innsatte må dele dette med de andre på gangen. Da må de låses ut av to betjenter hvis de skal benytte toalettet. Cellene i fengsler med høyt sikkerhetsnivå skal undersøkes av de ansatte en gang om dagen. Så langt det er praktisk mulig og sikkerhetsmessig forsvarlig skal innsatte ha adgang til fellesskap under arbeid, opplæring, program eller andre tiltak, og på fritiden.

Fengsel med *lavere sikkerhetsnivå* (også betegnet som «åpent fengsel») har færre fysiske sikkerhetstiltak enn fengsel med høyt sikkerhetsnivå, men det har vanligvis gjerde rundt fengselsområdet, og innsatte har ikke lov til å forlate området uten etter særskilt avtale. Fengselsbygningene er låst om natten, men de innsatte låses ikke inn på cellene. Det legges stor vekt på muligheten for kontakt med det øvrige samfunn gjennom ulike typer utgang, besøksordninger og ikke så strenge kontrolltiltak. Her vil det være ulike lokale tilpasninger.

Rundt 11 000 mennesker påbegynner soning hvert år, og det er til enhver tid omtrent 3 700 innsatte i norske fengsler (SSB 2012). Menn er overrepresentert i norske fengsler. Omtrent 250 av de innsatte er kvinner (ibid.) Undersøkelser viser at kvinner som soner dommer i fengsel i gjennomsnitt har enda flere og enda mer alvorlige utfordringer enn mannlige innsatte. Kun omtrent en tredjedel av de innsatte er i lønnet arbeid på fengslingstidspunktet (Winsnes og Raude 2010). 52 prosent av de innsatte har grunnskole som høyeste fullførte

utdanning (FMHO 2013, Eikeland m.fl. 2010), og av innsatte under 25 år har 87 prosent ikke fullført videregående opplæring (Byholt og Jernberg 2011). Andelen minoritetsspråklige i fengsel er høy. I 2012 var 70 prosent av alle innsatte norske statsborgere (SSB 2012). 17 prosent hadde statsborgerskap fra et annet europeisk land enn Norge (ibid.).

En landsomfattende kartleggingsstudie viser at forekomsten av psykiske lidelser blant domfelte i Norge er betydelig høyere enn i normalbefolkningen (Cramer 2014). Det synes altså å være godt dokumentert at innsatte i fengslene har større psykiske helseproblemer enn den øvrige befolkningen (Cramer 2014). Dette er ofte problemer som fremstår i kombinasjon med rusproblemer (Helsedirektoratet 2013). For det første har den delen av befolkningen som til enhver tid soner dommer i norske fengsler, etter alt vi vet, økt risiko for dårlig helse, sett i forhold til befolkningen generelt (Helsedirektoratet 2013, St.meld. nr. 37 (2007-2008), Cramer 2014). For det andre er det også slik at den frihetsberøvelsen som soningen innebærer i seg selv er en psykisk belastning som øker risikoen for psykisk uhelse.

2.2 ARBEIDSDRIFT I KRIMINALOMSORGEN

Straffegjennomføringsloven (2002) regulerer, gir rammer og muligheter for et målrettet rehabiliteringsarbeid (Lien og Olsen 2008). I straffegjennomføringsloven som trådte i kraft i 2002, ble den tidligere arbeidspikten erstattet med en aktivitetsplikt, slik at den tidligere pålagte plikten til arbeid ble utvidet til enten arbeid og/eller utdanning/deltakelse i program (ibid.). Domfelte i norske fengsler har etter straffegjennomføringslovens § 3 en aktivitetsplikt på dagtid, i form av arbeid, deltakelse i endringsprogrammer eller utdanning, vanligvis fra klokken 8 til 15. Varetektsinnsatte har ikke aktivitetsplikt. Domfelte som ikke ønsker opplæring, aktiviteter eller behandling som tilfredsstiller aktivitetsplikten, kan pålegges å delta i arbeid i fengslet. Aktiviteten vil tilpasses det som er sikkerhetsmessig forsvarlig.

I § 18 i straffegjennomføringsloven står det at kriminalomsorgen skal legge til rette for at innsatte får et aktivitetstilbud på dagtid. Arbeidsdriften utgjør det største av aktivitetstilbudene i kriminalomsorgen og er den største daglige aktiviteten for innsatte i norske fengsler. Mange innsatte kombinerer arbeid og opplæring. Det varierer hvordan arbeidsdriften er organisert på i de ulike fengslene (Lien og Olsen 2008). Arbeidsdriften omfatter det arbeidet innsatte tilbys for daglig sysselsetting. Det omfatter også det arbeidet som er nødvendig for fengslets drift, så langt dette er hensiktsmessig og faglig tilfredsstillende, som renhold, kjøkkenarbeid, arbeid i tøylager/vaskeri, samt noe vedlikeholds- og reparasjonsarbeid. Gjennom arbeidstrening skal de innsatte få et bedre utgangspunkt ved løslatelsen, i tillegg til at aktiviseringen skal gi et meningsfullt innhold i hverdagen i soningstiden. Selv om kriminalomsorgen skal gi et aktivitetstilbud er det ikke alle innsatte som i dag får et aktivitetstilbud.

2.3 OPPLÆRING I KRIMINALOMSORGEN

Innsatte har lik rett til opplæring som befolkningen ellers. Opplæringsloven, som også gjelder straffedømte, gir unge og voksne etter nærmere regler rett og plikt til opplæring på grunnskolenivå, rett til videregående opplæring og rett til fornyet grunnskoleopplæring og

spesialundervisning. Dette gir også et bedre grunnlag for å komme tilbake til samfunnet uten å begå ny kriminalitet. Alle fengsler har derfor i dag skoledrift slik at alle innsatte i norske fengsel skal gis tilbud om utdanning og opplæring så langt det er mulig. Omtrent 54 prosent av innsatte i norske fengsel deltar i opplæring. Av disse deltar omtrent halvparten på heltid og halvparten på deltid, i regi av opplæringsmyndighetene (FMHO 2013).

Den tradisjonelle opplæringen i fengslene har frem til de siste årene i stor grad vært adskilt fra arbeidsdriften. Mens det er kriminalomsorgen som har ansvaret for arbeidsdriften i fengslene, er det Fylkesmannen i Hordaland (FMHO) som, delegert fra Kunnskapsdepartementet, har hovedansvaret for den opplæringen som skjer innenfor kriminalomsorgen i dag. Det gjelder også opplæring på grunnskolenivå. Fylkesmannen i Hordaland fordeler midler til fylkeskommunene, som står for selve opplæringen. I 2013 var det 275 årsverk som var inne i skolen i fengslene (Kriminalomsorgen 2013). Tilskuddet skal bidra til å dekke kostnadene fylkeskommunen har til opplæring innen kriminalomsorgen. Utdanningsdirektoratet har det overordnede ansvaret for forvaltningen av tilskuddsordningen. Målet med tilskuddsordningen er å bidra med finansiering slik at innsatte som ikke har fullført grunnskole eller videregående skole, og som har rett til det og ønsker slik opplæring, får det. Fylkeskommunene er faglig og administrativt ansvarlige for opplæringen i fengslene.⁵ Det er vanligvis den videregående skolen som ligger nærmest fengslet som har ansvaret for opplæringen, mens skolen i fengslet er en avdeling/filial under denne hovedskolen. Denne ordningen kalles i dag forvaltningssamarbeidsmodellen (tidligere kalt importmodellen), som innebærer at det er det ordinære systemet som kommer inn og underviser i fengslene. Lærerne er formelt tilsatt ved en lokal videregående skole. Dette innebærer at opplæringssektoren og kriminalomsorgen må samarbeide. Hvor tett samarbeidet er, ser imidlertid ut til å variere.

Det er i dag til dels store variasjoner mellom skolene i fengslene når det gjelder hvordan opplæringen for de innsatte organiseres og hvilke tilbud som gis, selv om det gis opplæring i alle fengsler (FMHO 2013, St.meld. nr. 27, 2004-2005). Et fylke får vanligvis tilskudd som følge av antall soningsplasser i fylket. I tillegg er det lokale variasjoner som blant annet henger sammen med i hvilken grad fengsel og skole klarer å utnytte både arealer til opplæring og kompetanse hos begge parter. Opplæringen kan skje gjennom vanlig klasseromsundervisning der lærere kommer til fengslet, men den kan også skje i arbeidsdriften ved fengslet. Ved noen fengsler gis det muligheter for å ta fagbrev. Det er også et mål å gi kortere kurs eller delkurs i fengslene som kan knyttes til læringsmål i Læreplanverket for Kunnskapsløftet og opplæring i grunnleggende ferdigheter. Det har de siste årene skjedd en dreining fra vektlegging av allmennfaglig opplæring til mer yrkesfaglig opplæring, etter ønske fra de innsatte selv. I forlengelse av dette ser vi også et økt fokus på praksisnær opplæring. Vox har i flere år gitt støtte til prosjekter knyttet til praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter i fengslene i samarbeid med kriminalomsorgen. Målet med denne satsingen har vært å bidra til å heve de innsattes basiskompetanse, samt å styrke samarbeidet mellom arbeidsdriften og skoleavdelingene i fengslene.

⁵ Jfr. Opplæringsloven § 13-2 a.

2.4 LÆREVANSKER OG MANGLENDE FERDIGHETER HOS INNSATTE

Utdanningsnivået blant innsatte i fengsel er lavere enn i befolkningen i samfunnet for øvrig (Eikeland m.fl. 2010). Innsatte er også overrepresentert blant personer som har lese- og skrivevansker. Samtidig vet vi at mange har lærevansker som ikke er dokumentert og som utgjør hindringer for at de kan dra nytte av tradisjonell opplæring som tilbys i norske fengsler (Søndena 2008). I en studie av Eikeland m.fl. (2010) oppgir én av ti innsatte at de opplever at deres mestring av lesing er 'svak' eller 'svært svak', og det samme oppgis av to av ti i når de ble stilt det samme spørsmålet om matematikkunnskaper. I en studie av Jones (2012) vises det imidlertid til at innsatte rapporterer mindre vanskeligheter i lesing og skriving enn tester tilsier. I Søndenaas studie (2008) hevdes det at 10 prosent av innsatte i norske fengsler har så store språkvansker at de har vanskeligheter med å forstå språklig samhandling, noe som utgjør utfordringer i hverdagen for den enkelte innsatte i samhandling med andre og opplæring. Videre skriver Jones (2012) at tre av fire innsatte ønsker å delta i utdanning, men at bare halvparten gjør det. I tillegg har mange innsatte dårlig skoleerfaring. Vi vet også at gruppen innsatte i norske fengsler har endret seg i forhold til tidligere. Flere av de domfelte som er sterkest med tanke på utdanning og arbeid, gjennomfører straff i samfunnet. Andelen innsatte med minoritetsbakgrunn har samtidig økt betraktelig de siste årene. Det er altså en stor gruppe innsatte som har behov for en annen type tilnærming til læring enn den tradisjonelle skolen.

2.5 PRAKSISNÆR OPPLÆRING I GRUNNLEGGENDE FERDIGHETER

Med grunnleggende ferdigheter menes ferdigheter i lesing, skriving, regning, muntlige og digitale ferdigheter.⁶ Dette er ferdigheter som er viktige forutsetninger for læring og utvikling i skole, arbeid og samfunnsnivå. Den praksisnære treningen i grunnleggende ferdigheter skal knyttes til dagliglivets gjøremål og arbeid i fengslene, deriblant rengjøring, kjøkkentjeneste og ulike verksted. Prosjektene som har fått støtte fra Vox har vektlagt de grunnleggende ferdighetene noe forskjellig, men alle prosjektene har hatt fokus på flere typer ferdigheter.

Opplæringen i prosjektene tok utgangspunkt i «Læringsmål i grunnleggende ferdigheter»⁷ og «Profiler for basisferdigheter på jobben». Vox har i samarbeid med Utdanningsdirektoratet utarbeidet et rammeverk i grunnleggende ferdigheter for voksne, som er læringsmål basert på læreplanene i Kunnskapsløftet (Byholt og Jernberg 2011). Dette rammeverket inneholder nivåbeskrivelser og kompetansemål for voksnes lesing og skriving, hverdagsmatematikk, digital kompetanse og muntlig kommunikasjon. Læringsmålene samsvarer med kompetansemålene for grunnleggende ferdigheter i læreplanen for Kunnskapsløftet, men er tilpasset voksnes livs- og arbeidssituasjon. Læringsmålene skal være fleksible verktøy som skal kunne tilpasses eller suppleres i en opplærings situasjon, også til ulike målgrupper og til den enkelte deltakers individuelle behov. I prosjektene har disse læringsmålene blant annet blitt brukt til å planlegge prosjektene, utarbeide tilpasset læreplan, nivåjustere kurset og

⁶ I Utdanningsdirektoratets rammeverk for grunnleggende ferdigheter er det nærmere spesifisert hva de ulike grunnleggende ferdighetene innebærer.

⁷ Kompetansemålene ble erstattet av læringsmål i 2013. Det er ingen forskjell i innhold.

tilpasse det til den enkelte deltaker, samt til å gi informasjon om grunnleggende ferdigheter til minoritetsspråklige på engelsk.

Vox har utarbeidet profiler for basisferdigheter på jobben for en rekke yrker. I disse profilene beskrives koblingen mellom grunnleggende ferdigheter og arbeidstakernes faktiske arbeidsoppgaver, med andre ord hvordan basisferdigheter er en del av yrkesutøvelsen. Profilene viser hva arbeidstakeren har behov for av opplæring innen lesing, skriving, muntlige ferdigheter, regning og bruk av data. Profilene kan anvendes direkte eller brukes som et utgangspunkt for å lage egne profiler som er utviklet og tilpasser den enkeltes behov og arbeidsoppgaver.

Vox har utviklet følgende pedagogiske ressurser som er blitt brukt i noen av prosjektene, blant annet for å gjøre opplæringen praksisnær:

- Læringsmål
- Profiler for basisferdigheter på jobben.⁸
- «Hverdagsmatte, praktisk regning for voksne»
- Kartleggingsverktøy
- «Jakten på Ada»⁹
- «ABC pc – Lær data på 1-2-3»¹⁰

Å tilrettelegge for praksisnær opplæring krever tverrfaglig og tverretatlig samarbeid. Samarbeidet anses som viktig for å kunne utnytte arbeidsdriften som læringsarena og integrere opplæringen i arbeidsoppgaver og yrkesutøvelse.

Skole og arbeidsdrift har som nevnt, tradisjonelt vært adskilt i de fleste fengslene. Dette skyldes flere forhold. Det har vært ulike instanser som har hatt ansvar for disse områdene – kriminalomsorgen for arbeidsdriften og fylkeskommunene for opplæringen. Lokalene i fengslene til arbeidsdrift og opplæring ligger ofte et stykke fra hverandre og vanskeliggjør samarbeid, særlig i fengsler med et høyt sikkerhetsnivå. I disse fengslene kan ikke innsatte bevege seg mellom avdelingene uten å bli fulgt av en ansatt, noe som gjør at personer vanskeligere kan veksle mellom arbeidsdrift og skole uten at dette er planlagt på forhånd. Det er også ulike kulturer i fengslene når det gjelder samarbeid mellom skole og arbeidsdrift.

For at opplæringen i grunnleggende ferdigheter skal bli mer praksisnær i fengslene er det i tillegg til valg av pedagogiske verktøy viktig at fagpersoner som har kompetanse på sine områder, jobber sammen for å tilrettelegge opplæringen (Byholt og Jernberg 2011). Det kan for eksempel være en verksbetjent som er yrkesfaglærer med kunnskap om selve yrkesutøvelsen og en lærer som har kompetanse på opplæring i grunnleggende ferdigheter for voksne. Disse må samarbeide om hvordan de kan bruke arbeidsdriften som læringsarena og integrere opplæringen i arbeidsoppgaver og yrkesutøvelse. Her er det viktig også å kartlegge hvilke grunnleggende ferdigheter som trengs for å utføre praktiske arbeidsoppgaver i deltakernes hverdag. Videre må opplæringen knyttes til oppgaver

⁸ Dette er verktøy som viser hvordan man kan gjøre opplæringen praksisnær ved å knytte den til en arbeidskontekst.

⁹ Et nettbasert spill som øver ferdigheter i regning, lesing, skriving og digital kompetanse i ulike kontekster.

¹⁰ Et nettbasert kurs som gir grunnleggende opplæring i bruk av datamaskin.

deltakerne ønsker å mestre, ettersom et opplevd behov og en umiddelbar nytteverdi er viktig for voksnes motivasjon for læring.

2.6 HVORDAN ER VOX-PROSJEKTENE BLITT GJENNOMFØRT?

Vox har i perioden 2009-2012 gitt støtte til gjennomføring av 12 prosjekter i «Praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter» i flere norske fengsler. Mens opplæringstilbudet opphørte i noen av fengslene da prosjektperioden var over, ble det videreført i andre.

2.6.1 FORMÅLET MED PROSJEKTENE OG MÅLGRUPPE

Hensikten med de prosjektene som er gjennomført har vært å heve de innsattes basiskompetanse ved å styrke samarbeidet mellom arbeidsdriften og skoleavdelingen i fengslene. Praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter for innsatte i fengsler vil kunne lette innsattes muligheter for å skaffe seg arbeid etter løslatelse og tilrettelegging for tilbakeføring til samfunnet. Opplæringen som gis innsatte, skal med andre ord være et viktig bidrag til kvalifisering for arbeid eller videre utdanning etter gjennomført straff.

Opplæringstilbudet i de 12 Vox-prosjektene har vært rettet til en gruppe innsatte som ikke uten videre drar nytte av det ordinære skoletilbudet i fengslene.¹¹ Målgruppen har vært innsatte med svake grunnleggende ferdigheter. I enkelte av prosjektene har man hatt et særlig fokus på unge innsatte. De fleste innsatte som deltok i prosjektene gjennomførte opplæringsløpet dersom de ikke ble overført til andre fengsler eller løslatt. Deltakergruppen kjennetegnes ved lavt utdanningsnivå. Ifølge Vox (2011) hadde mange av deltakerne ikke fullført grunnskole, og noen hadde bare påbegynt videregående opplæring. De fleste innsatte som deltok i opplæringstilbudet, var menn. Ved Bredtveit og Ravneberget fengsel var alle deltakerne kvinner. En overvekt av de innsatte som deltok i prosjektene, var under 30 år.

2.6.2 DEN FØRSTE FASEN – GJENNOMFØRING AV PROSJEKTER I 2010

Prosjektene som er blitt gjennomført i fengslene, kom som resultat av en satsing fra Vox sin side i to faser. Vox hadde tidligere vært involvert i et prosjekt sammen med Fylkesmannen i Hordaland knyttet til bruk av realkompetansevurdering i fengslene. Vox arbeidet også med grunnleggende ferdigheter og praksisnær opplæring. De jobbet blant annet med å utvikle pedagogiske ressurser på de grunnleggende ferdighetene lesing, skriving og regning, og ønsket å gjøre erfaringer med bruken av disse. Fra Vox' side ville det derfor være interessant å gjøre erfaringer med praksisnær opplæring i arbeidsdriften i fengslene.

Bakgrunnen for at Vox bevilget midler til prosjekter i 2009 var en forståelse av at mange innsatte i norske fengsler har behov for opplæring i grunnleggende ferdigheter, og at det ville være hensiktsmessig å knytte denne opplæringen tettere til arbeidsdriften. Vox så at arbeidsdriften i fengslene hadde et potensiale som læringsarena som de ønsker å utnytte bedre. Fra Vox og KDI sin side understrekes det at praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter i fengslene kan bidra til god tilbakeføring til samfunnet for de innsatte. Dette

¹¹ I løpet av den første prosjektperioden deltok omtrent 60 innsatte i opplæringen. Vi har ikke tall for den andre prosjektperioden.

forutsetter også et godt og nært samarbeid mellom kriminalomsorgen og fylkeskommunene som har ansvaret for opplæringen.

Vox gjennomførte våren 2009 i samarbeidet med kriminalomsorgen et prosjekt blant innsatte i Bastøy fengsel som varte i fire måneder. Her ble praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter tett knyttet til arbeidsplassen innsatte hadde i fengslet (Winsnes og Raude 2010). I dette prosjektet jobbet man med trening på regning, skriving og lesing knyttet til blant annet gårdsdriften. Vox prøvde her ut nye metoder for opplæring av voksne deltakere i en soningssituasjon. Et viktig prinsipp her var at det som det ble arbeidet med i opplæringen, skulle oppleves som direkte relevant i deltakernes hverdag.

På bakgrunn av de erfaringer man gjorde i dette prosjektet utlyste Vox høsten 2009 midler i alle fengslene i landet til støtte til prosjekter som var knyttet til praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter for innsatte i fengsel. I utlysningsteksten var Vox konkret på hva de ønsket med prosjektene – at alle måtte ha en type trening på grunnleggende ferdigheter og at det skulle være opplæring i samarbeid mellom skole og arbeidsdrift. Vox fikk inn 17 søknader i alt og ga støtte til åtte prosjekter fra åtte ulike fengsel. På grunn av kort tidsfrist var det noe tilfeldig hvem som ble tildelt prosjektmidler i denne runden. Vox etablerte raskt kontakt med prosjektene og var blant annet på besøk og hadde samlinger underveis. Totalt ble det gjennomført tre dagssamlinger i regi av Vox for disse åtte prosjektene, hvor Vox presenterte sitt arbeid med grunnleggende ferdigheter og representanter fra prosjektene la frem hvor langt de var kommet i sin prosess, og man delte erfaringer. På samlingene deltok ansatte fra både skolen og arbeidsdriften som var involvert i prosjektene. På dette tidspunktet, hvor man ikke var kommet skikkelig i gang med å jobbe med praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter, lå fokuset mer på å utvikle, prøve ut og innhente erfaringer med utviklingsarbeidet. En av erfaringene man gjorde seg med den første prosjektrunden var at utviklingsarbeid av denne typen tar lengre tid å komme i gang med enn først antatt, i tillegg til at det er ekstra utfordrende å jobbe med opplæring i kriminalomsorgen, nettopp fordi utfordringer og hendelser skjer hele tiden.

Prosjektene som fikk støtte fra Vox høsten 2009 var til dels svært ulike. De skulle i utgangspunktet gjennomføres i løpet av 2010. Alle fullførte, men i varierende grad, og mens noen er blitt videreført ut over prosjektperioden, er andre avsluttet. Ulike uforutsette hendelser bidro også til å gjøre det vanskelig å gjennomføre enkelte prosjekter.

I utlysningen fra Vox om prosjektstøtte lå det ikke klare føringer for innholdet i prosjektene, bortsett fra at det skulle være knyttet til praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter. Her lå det en forventning om at ansatte ved arbeidsdriften i fengslene skulle samarbeide med skolen. Prosjektene ble fulgt opp fra Vox sin side gjennom veiledning og fengslene som gjennomførte prosjektene, fikk tilgang på pedagogiske verktøy¹² som Vox da var i gang med å utvikle og som de ønsket skulle bli prøvd ut i prosjektene. Det var derfor en fordel dersom søkerne var interessert i pedagogisk utviklingsarbeid og samarbeid på dette området. Prosjektene fikk også tilgang til erfaringene fra pilotprosjektet på Bastøy som ble gjennomført våren 2009. Det ble også som nevnt ovenfor, gjennomført tre dagssamlinger i regi av Vox for prosjektene som hadde fått midler, slik at ansatte fra arbeidsdrift og skolen

¹² Dette dreide seg om læringsmål, testverktøy og andre ressurser som kan brukes i opplæringen.

kunne diskutere og dele erfaringer underveis. De som fikk prosjektstøtte skulle også dokumentere erfaringer fra prosjektet, deriblant hvordan samarbeidet mellom arbeidsdrift og skole hadde vært og hvilke erfaringer de har gjort seg med utprøving av pedagogisk verktøy fra Vox og organisatoriske løsninger.

2.6.3 DEN ANDRE FASEN – GJENNOMFØRING AV PROSJEKTER I 2012

På dette tidspunktet var ikke Justisdepartementet/Kriminalomsorgens sentrale forvaltning (KSF) koblet inn. I løpet av 2011 etablerte Vox kontakt med Justisdepartementet/KSF. Bakgrunnen var en søknad fra Kirkens Bymisjon som ønsket å jobbe med tilbakeføring etter soning. Etter noen møter ble det besluttet at det skulle gis midler til et utvalg nye prosjekter.

I 2012 ga derfor Vox støtte til fire nye prosjekter, ved Søndre Vestfold fengsel, Berg avdeling, ved Ravneberget fengsel, ved Bredtveit fengsels- og forvaringsanstalt og ved Auroraprojektet i Bergen. Også disse prosjektene skulle gjennomføres i samarbeid mellom skole og arbeidsdrift. Nå var også KSF involvert i utvelgelsen av prosjekter/fengsler. I samarbeid med Vox og FMHO ble man enige om å gi midler til prosjekter som hadde et særlig fokus på kvinnelige innsatte og unge menn, i tillegg til at man ønsker å følge prosjekter både i fengsler med høy sikkerhet og i fengsler med lavere sikkerhet. Nå ble enkelte fengsler invitert til å bli med. Prosjektene fikk et oppdragsbrev fra Vox hvor blant annet målsetningen med og innholdet i prosjektene ble beskrevet. Her ble det spesifisert hva man ønsker å få ut av prosjektet. Fra Vox ble det stilt flere krav i runde nummer to enn hva det ble til prosjektene som fikk støtte i første omgang. Det krevdes nå at prosjektene skulle bruke pedagogiske verktøy utarbeidet av Vox, og dokumentere erfaringer med bruk av disse. Prosjektene skulle synliggjøre hvordan trening i grunnleggende ferdigheter kan kombineres med arbeidspraksis. Vox fulgte også disse prosjektene tett opp gjennom besøk og samlinger.

Vox har, som nevnt, fulgt fengselsprosjektene tett ved å gi veiledning og tilby pedagogiske verktøy. Vox har i tillegg i samarbeid med KDI og FMHO de siste to årene arrangert fagdager rundt om i landet. Vox har hatt ansvaret for det faglige innholdet, mens KDI og FMHO har hatt ansvar for selve arrangementet og stått for utgiftene. Under fagdagene samles ansatte fra arbeidsdriften og lærere tilknyttet skoledriften for å formidle kunnskap om og spre erfaringer fra prosjektene, og lære av hverandre. Målet er at flere fengsler skal legge til rette for at innsatte som trenger det, kan få styrket sine kunnskaper i grunnleggende ferdigheter samtidig som de utfører arbeid i fengslene. Fengselsledere og ledere for skoleavdelinger har også deltatt på fagdagene.

2.7 HVA KJENNETEGNER PROSJEKTENE SOM INNGÅR I VÅR STUDIE?

Prosjektene som inngår i vår studie er ulike på mange måter. Prosjektene varte mellom noen uker og opptil halvannet år, og alle ble gjennomført i samarbeid med lokale voksenopplæringscenter eller videregående skoler. Prosjektene fikk fra 50 000 til 250 000 i prosjektstøtte fra Vox, og startet opp mellom 2009 og 2012. Prosjektmidlene ble hovedsakelig brukt til å frikjøpe lærere og verksbetjenter for blant annet å kunne delta i møter knyttet til prosjektet. Noe av midlene ble også brukt til innkjøp av materiell/utstyr til skole og/eller arbeidsdrift, deriblant bærbare PC'er. Flere steder måtte fengslene også bruke egne midler for å klare å gjennomføre prosjektene.

De innsatte har ulike oppgaver i arbeidsdriften i fengslene. Disse arbeidsoppgavene danner utgangspunktet for en opplæring i grunnleggende ferdigheter. Arbeidsdriften og skoleverket skulle i prosjektene samarbeide om den praksisnære opplæringen i fengslene. Det betyr med andre ord at verksbetjenter med ulik fagbakgrunn og lærere med pedagogisk kompetanse i lag skulle gi opplæringen i de ulike ferdighetene i det praktiske arbeidet på for eksempel byggeplassen, både i de grunnleggende og de praksisrelaterte ferdighetene. På den måten fikk deltakerne ta i bruk og øve seg på de grunnleggende ferdighetene gjennom de praktiske arbeidsoppgavene. I de ulike prosjektene som er gjennomført, har deltakerne gjennom ulike arbeidsoppgaver fått utfordringer knyttet til å bruke hverdagsmatematikk, muntlig kommunikasjon, lesing og skriving og digital kompetanse.

I tabellen nedenfor gis en oversikt over hvilke grunnleggende ferdigheter de ulike prosjektene har fokusert på, når de ble gjennomførte, samt hvilken avdeling i arbeidsdriften og arbeidsoppgaver prosjektene har vært koblet til.

Tabell 3 Oversikt over prosjektene som inngår i evalueringen

Fengsel	Grunnleggende ferdigheter	År	Avd. i arbeidsdriften	Arbeidsoppgaver	Videreført
A	Hverdagsmatematikk	2010	Snekkerverksted	Produksjon av håndverksprodukter	Ja
	Digital kompetanse Lesing og skriving Muntlig kommunikasjon	2012	Kunst og kultur	Produksjon av digitale fortellinger, tegning m.m.	Nei
B	Muntlig kommunikasjon Lesing og skriving Matematikk Digital kompetanse	2012	Bilverksted	Bilpleie, kundebehandling	Ja
C	Hverdagsmatematikk Lesing og skriving Digital kompetanse	2010	Trevareverksted	Bygging av et lokale i fengslet Produksjon av trevareprodukter	Ja
	Hverdagsmatematikk Lesing og skriving Digital kompetanse Muntlig kommunikasjon	2010	Renhold/matstell	Renhold og matstell på avdelingene	Nei
D	Skriving Regning Digital kompetanse	2010	Gartneri/drivhus	Bygge gartneri Planting av blomster	Nei
E	Hverdagsmatematikk Lesing og skriving Digital kompetanse	2010	Småindustri	Produksjon av håndverksprodukter	Nei

Nedenfor vil vi kort redegjøre for hvordan de ulike prosjektene i de fem fengslene ble gjennomført.

Fengsel A

Fengsel A gjennomførte to Vox-prosjekter i perioden, ett med fokus på matematikk, og ett med fokus på digitale og muntlige ferdigheter. *Det første prosjektet* ble gjennomført i 2010. Det gikk ut på å knytte opplæring i matematikk til en del av oppgavene i verkstedet, som for eksempel å ta mål til produkter, skrive timelister og beregne priser på produkter og materialkostnader. Deltakerne kunne også jobbe med oppgaver fra 'Hverdagsmatte, praktisk regning for voksne'. Arbeidet foregikk delvis på verkstedet og delvis i et eget undervisningsrom. Dette prosjektet er videreført. Innsatte som har deltatt, vil få en praksisattest fra fengslet ved løslatelse hvor det står hva de har deltatt i. *Det andre prosjektet* ble gjennomført over to perioder på seks uker på kunst- og kulturverkstedet i 2012. I prosjektet ble det blant annet gitt opplæring i å lage digitale fortellinger. Prosjektene ble avsluttet med utstilling og presentasjon av prosessen og endelige produkter. Syv deltakere fikk kursbevis. Dette prosjektet ble ikke videreført.

Fengsel B

Fengsel B ble i 2012 tildelt midler av Vox for å utvide driften på en allerede eksisterende bilavdeling, der man ønsket å utdanne innsatte også innenfor bilpleie, som vask, polering og skifte av hjul. I tillegg til det praktiske arbeidet med bilene bestod arbeidsoppgavene av å lage bruksanvisninger som henges opp ved hver arbeidsstasjon, fylle ut kvitteringsskjemaer, fakturaskjemaer, ta imot kundebestillinger og registrere disse på PC, og regne ut forholdet mellom kjemikalier og såper. Siden dette er et fengsel med lavere sikkerhetsnivå har de muligheten til å levere tjenester til publikum. Innsatte kan ha kontakt med kundene, ansikt til ansikt eller via telefon, noe som betyr at opplæringen også omfatter muntlig kommunikasjon og trening i kundebehandling. Innsatte som har deltatt får praksisattest som dokumenterer arbeidet de har gjort på bilpleieavdelingen. Dette prosjektet er videreført.

Fengsel C

I fengsel C ble to prosjekter tildelt støtte fra Vox, begge i 2010. Det ene prosjektet foregikk på trevareverkstedet. Det andre prosjektet tilbød teoretisk forankret opplæring for «gangguttene» som til daglig har ansvar for renhold og matstell på avdelingene.

Prosjektet på trevareverkstedet innebar at en gruppe innsatte fikk opplæring i lesing, skriving, hverdagsmatematikk og digital kompetanse, kombinert med fagteori og utføring av tømrerarbeid. I prosjektperioden tilbrakte de to dager på skolen og tre dager i praksis i uken. Det praktiske formålet med prosjektet var å bygge et nytt undervisningslokale i trevareverkstedet. En verksbetjent med tømrerbakgrunn og en lærer med pedagogisk kompetanse integrerte arbeidet på byggeplassen og de grunnleggende ferdighetene ved å lage en tilpasset læreplan på bakgrunn av læringsmål for grunnleggende ferdigheter og VG2 byggteknikk. Arbeidshverdagen på byggeprosjektet inkluderte bruk av grunnleggende ferdigheter ved at innsatte leste bruksanvisninger og fagtekster, beregnet materialforbruk, foretok oppmålinger, målte vinkler, brukte beregningstabeller, og besvarte skriftlige oppgaver på PC. Fire elever har bestått vg2-eksamen i byggteknikk. Prosjektet er videreført.

Matstell- og renholdprosjektet bestod av at deltakerne fikk en systematisk og teoretisk forankret opplæring basert på læringsmål fra renholdsoperatørfaget og fra restaurant- og matfag. Grunnleggende ferdigheter var en del av arbeidshverdagen blant annet ved at deltakerne måtte regne ut forhold i oppskrifter og forhold mellom rengjøringsmidler, lese oppskrifter, presentere informasjon for hverandre og finne informasjon på internett. Opplæringen var arrangert som enkeltstående kurs, som ble arrangert fire ganger med seks deltakere på hvert kurs. Alle deltakerne fikk et kursbevis. Prosjektet er ikke blitt videreført.

Fengsel D

Fengsel D ble tildelt midler fra Vox i 2010d, som ble brukt til materiale for å bygge et gartneri og kjøpe inn utstyr. Målgruppen for prosjektet var jenter og gutter under 25 år med svake ferdigheter i lesing, skriving og regning. I den første fasen av prosjektet ble det bygget et gartneri, hvor mannlige innsatte deltok. I neste fase skulle det drives gartneri og da deltok kvinnelige innsatte. Oppstartfasen i prosjektet ble vanskelig på grunn av en snørik vinter. Mye av det planlagte arbeidet måtte utsettes. Det opplevdes også utfordrende at skolen har ferie om sommeren, som er den tiden med mest å gjøre i gartneriet. Prosjektet er ikke blitt videreført, selv om drivhuset fremdeles er en del av arbeidsdriften.

Fengsel E

I fengsel E var opplæringsprosjektet lagt til «småindustrien», en avdeling i arbeidsdriften som tilbyr arbeidstrening til svakt fungerende innsatte som har behov for en skjermet arbeidshverdag med tilrettelagte oppgaver. Arbeidet består av å lage produkter av tekstil, lær og sølv. I løpet av prosjektperioden i 2010 fikk innsatte, i tillegg til det daglige arbeidet med produksjon av salgsvarer, gjøre oppgaver som utfordret dem i lesing, skriving, regning og bruk av PC. Eksempler på slike oppgaver var å fylle ut tidsskjema, drive lagerføring i Excel, og utforme og designe salgspakater og produktetiketter. Sistnevnte ga også innsatte muligheten til å jobbe kreativt samtidig som de arbeidet med læringsmål for lesing, skriving og digital kompetanse.¹³ Prosjektet er ikke videreført, men det kan være aktuelt å gjeninnføre arbeidsmetodene siden forholdene ligger bedre til rette nå. Verkstedet har flyttet inn i nye lokaler og de har fått tilført nytt personale.

2.8 SAMMENDRAG

En stor andel innsatte i norske fengsler har dårlige grunnleggende ferdigheter i lesing, skriving, regning, muntlig og digitale ferdigheter. Mange sliter med lærevansker og har dårlige erfaringer fra tidligere skolegang. Gjennom Vox-prosjektene i praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter har man forsøkt å koble opplæringen tettere til en avdeling på arbeidsdriften i fengslene og til konkrete arbeidsoppgaver. Sentralt i gjennomføringen av prosjektene har vært å få til et tettere samarbeid mellom lærerne og verksbetjentene i fengslene. Prosjektene ble gjennomført i perioden 2009-2012 i 12 fengsler. Målgruppen har

¹³ I tillegg hadde de arbeidsstasjoner med PCer som der det var installert opplæringsprogrammer, som norsk for fremmedspråklige og grunnleggende digitale ferdigheter, som innsatte kunne avtale tidspunkt for å bruke mens de fikk veiledning av en ansatt.

vært innsatte med svake grunnleggende ferdigheter og som i liten grad kan eller vil delta i ordinær undervisning. Prosjektene har vært utformet noe forskjellig, men målsettingen har vært lik – å heve de innsattes basiskompetanse. Noen av prosjektene er videreførte, andre ikke. Studien omfatter syv av prosjektene, som er gjennomført i fem fengsler.

3 DE INNSATTES ERFARINGER MED PRAKSISNÆR OPPLÆRING I GRUNNLEGGENDE FERDIGHETER

3.1 INNLEDNING

Vi har i denne studien intervjuet syv innsatte fra tre ulike fengsel som har videreført prosjekter knyttet til praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter. Som nevnt i innledningskapitlet er tre av de innsatte vi intervjuet kvinner. I fremstillingen i dette kapitlet har vi valgt å benevne alle informantene som «han», av anonymitetshensyn. Av samme årsak vil vi heller ikke, der vi tar med sitater, skrive hvilket fengsel eller prosjekt vedkommende er tilknyttet. Informantene har i prosjektene vært tilknyttet ulike typer arbeidsdrift, med ulike benevnelser. Vi har i dette kapitlet valgt å benevne alle som «arbeidsdrift» eller «arbeidsavdeling», nettopp for å unngå gjenkjennelse.

De innsatte vi intervjuet var mellom 24 og 44 år. Vi spurte ikke hvor lange fengselsdommer de soner for, hvor lang tid de har sonet til nå eller hvor langt tid det er før de skal løslates. Det kommer imidlertid frem at flere av informantene har vært i fengslet, eventuelt også i andre fengsler, i flere år. Ved to av fengslene som inngår i studien, og som er fengsler med høyt sikkerhetsnivå, er gjennomsnittsdommene for de innsatte forholdsvis lange. I det tredje fengslet, som er et fengsel med lavere sikkerhet, sitter de innsatte i gjennomsnitt noe kortere tid. De som soner ved dette fengslet er overført hit en tid før løslatelse, etter å ha sonet lengre dommer i et fengsel med høy sikkerhet.

De fleste innsatte vi intervjuet har hatt arbeidspraksis i ulike avdelinger knyttet til arbeidsdriften i fengslet. Flere har fått opplæring i fag på grunnskole- og/eller videregående nivå. Noen har tatt eksamen i enkeltfag eller har påbegynt utdanningsløp på videregående nivå, hvor målet for enkelte er å ta fagbrev mens de ennå soner. De fleste av de innsatte vi intervjuet har arbeidserfaring fra tidligere av. Mye av denne arbeidserfaringen er ikke knyttet til egen utdanning. Ikke alle hadde fast jobb da de påbegynte soningen.

Mens tre av de innsatte vi intervjuet hadde deltatt i et av de opprinnelige Vox-prosjektene for en tid tilbake, deltar andre i dag i prosjektene slik de er blitt videreført i fengslene. Vi var i intervjuene opptatt av hvordan de innsatte hadde erfart prosjektene eller erfarer videreføringen av prosjektene slik de praktiseres i dag, med tanke på å skulle få opplæring i grunnleggende ferdigheter tett knyttet til praktisk arbeid i fengslet. Når vi nedenfor viser til prosjektene er det derfor både med tanke på prosjektene slik de ble gjennomført for en tid siden, men også med tanke på hvordan de videreføres og praktiseres i dag.

Vi har i studien vært opptatt av hvilke resultater deltakelse i prosjektene har hatt for de innsatte. Sentrale spørsmål her har vært:

- Hvordan vurderer de innsatte denne måten å få opplæring på?
- Hva har vært bra med å delta i prosjektene?

- Hvilke utfordringer er knyttet til praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter i fengsel?
- Har de innsatte hatt mulighet til å påvirke innholdet i og gjennomføringen av prosjektene?

Nedenfor vil vi se nærmere på hvordan de innsatte vurderer prosjektene og videreføringen. Hva opplever de som positivt med denne måten å få opplæring på? Hvilken betydning mener de at deltakelsen i prosjektet har hatt å si for deres muligheter til å komme i arbeid etter endt soning? Vi vil også trekke frem enkelte forhold som de innsatte mener har vanskeliggjort opplæringen. Det er viktig å understreke at det varierer hvor mye de innsatte reflekterer over betydningen deltakelsen i prosjektene og den praksisnære opplæringen har hatt å si for dem.

3.2 TIDLIGERE SKOLEERFARING

Det varierer hvilken utdanning våre informanter blant de innsatte hadde før de kom til fengslene. To av informantene har tidligere fullført videregående utdanning. En av disse har påbegynt høyskoleutdanning som ikke er fullført. Fire av informantene har påbegynt utdanning på videregående nivå før de begynte soningen, som ikke er fullført, eller som er fullført med kompetansebevis. I noen tilfeller skyldtes avbrutt skolegang: *Men så sluttet jeg, fordi jeg ble skolelei.* I andre tilfeller skyldtes det at de måtte avbryte skolegangen på grunn av soning. Enkelte gir uttrykk for at en vanskelig livssituasjon gjorde at skolearbeid ikke ble prioritert.

Flere av de innsatte vi intervjuet forteller at de har dårlig erfaring fra tidligere skolegang. Det er også flere som forteller at de har dysleksi, noe som gjorde enkelte fag på skolen ekstra utfordrende. Andre forteller at de «hatet matematikk» da de gikk på skolen. En innsatt som sliter med konsentrasjonsvansker, synes opplæringen har fungert bedre i fengslet. Han forteller om tidligere skoleerfaring: *Det var vanskelig i store klasser, med mange elever som forstyrret.* De fleste innsatte gir i samtalen med oss uttrykk for at de foretrekker praktisk arbeid fremfor teoretisk.

3.3 FORVENTNINGER TIL DELTAKELSE I PRAKSISNÆR OPPLÆRING

Mens noen av de innsatte har eller har hatt klare forventninger til og mål med deltakelse i prosjektene knyttet til praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter, uttrykker ikke andre klare forventninger. Enkelte av de innsatte forteller at de ble spurt om å delta i prosjektet. De forteller også at de på forhånd fikk informasjon om hva prosjektet skulle dreie seg om, samtidig som de opplevde å ha et reelt valg om å delta eller ikke. Dette gjelder første og fremst de innsatte som deltok i et av de opprinnelige Vox-prosjektene da de ble gjennomført. En informant forteller:

Det var et spørsmål om jeg ville, tror jeg. Jo, det var så. Og så var jeg litt interessert i å komme litt ut og gjøre noe annet enn bare være i arbeidsdriften.

Noen av de innsatte vi intervjuet, som i dag deltar i videreføringen av et av prosjektene, er ikke så bevisste på at de deltar på en arbeidsavdeling hvor opplæring i grunnleggende ferdigheter er «bakt inn». Det kan se ut som om disse personene i noe mindre grad har fått informasjon om den spesielle arbeidsmetodikken som anvendes med tanke på at opplæring i blant annet skriving og regning «snikes inn» i arbeidshverdagen i fengslet. Vårt inntrykk er da også at enkelte ikke vet at de har deltatt eller deltar i noe som kan knyttes til praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter. Dermed gir de heller ikke uttrykk for klare forventninger til deltakelsen. For noen av de innsatte var det en tilfeldighet at de havnet på den arbeidspraksisen i fengslet hvor det i dag er en forlengelse av prosjektet med praksisnær opplæring. En av de innsatte sier om hvorfor han jobber på en spesiell avdeling: *Fordi det var der jeg fikk plass og kunne jobbe når jeg kom hit.* For ham var alternativet å ta annen utdanning ved skolen, men det ønsket han ikke, og legger til: *Jeg blir lei av skole, så det er jo greit å gjøre noe annet.* Denne informanten var i utgangspunktet ikke motivert for å ta mer ordinær utdanning under soningen, og sier:

I starten så var det veldig at jeg gikk på skole for å få tiden til å gå. Nå har jeg satt opp mål at jeg skal klare det og det innen ett år. Og så har jeg satt opp et stort mål på at jeg skal ha en form for utdanning når jeg kommer ut. (...) Jeg skal bli noe før jeg kommer ut.

3.4 DE INNSATTES VURDERING AV OPPLÆRINGEN

Måten opplæringen i grunnleggende ferdigheter har foregått i Vox-prosjektene skiller seg fra tradisjonell undervisning ved at opplæringen har vært praksisnær, det vil si tett koblet opp mot en avdeling ved arbeidsdriften i fengslene. Som vi har diskutert tidligere, er arbeidsdriften og skolen vanligvis adskilt fysisk og organisatorisk i norske fengsel. Verksbetjentene i arbeidsdriften er ansatt i kriminalomsorgen og lærerne ved skolen er ansatt i fylkeskommunen, ved en nærliggende videregående skole. Bygningene eller lokalene hvor arbeidsdriften og opplæringen foregår er også adskilt. Flere steder ligger disse et godt stykke fra hverandre, noe som skaper ytterligere barrierer for samarbeid i hverdagen. Det å jobbe med opplæring i grunnleggende ferdigheter tett knyttet til arbeidsdriften var en ny måte å jobbe på, både for lærerne og verksbetjentene. Det var også en ny måte å lære på for de innsatte. Under intervjuene snakket vi med de innsatte om hvordan de opplevde denne måten å lære blant annet matematikk og digitale ferdigheter på, sett i forhold til tradisjonell undervisningsmåte hvor opplæringen skjer på skolen, fjernt fra praktiske arbeidsoppgaver.

Neste alle innsatte som vi intervjuet ga uttrykk for at de likte denne mer praktisk orienterte måten å lære blant annet matematikk på. Enkelte var usikre på om de hadde fått noen opplæring, og la i samtalene med oss størst vekt på de konkrete arbeidsoppgavene de utførte til daglig. De innsatte som forteller at de syntes denne måten å få opplæring på var bra, pekte på flere positive forhold:

- Det var fint å kunne kombinere praktiske arbeidsoppgaver og opplæring, for eksempel lære matematikk ved å utføre snekkeroppgaver. En informant forteller at han er blitt mer motivert til å lære matematikk når det gjøres i arbeidsdriften. Følgende sitater fra tre informanter illustrerer dette:

Jeg synes det er morsommere her. Når du sitter på skolebenken så tenker du gjerne – hva skal jeg bruke det til? Men her får du sett det i praksis.

Så det er litt morsomt når du ser at, ok, du kan faktisk få bruk for det. Og da blir du... Jeg personlig blir litt mer ivrig på å lære det riktig. Ellers så er det som «ja, jeg skal jo ikke bruke det i fremtiden. Det er det samme det».

Jeg tror de fleste syntes det var gøy, for de fikk bruke kreativiteten litt.

Det å se resultatene av det de laget har også vært motiverende, som en innsatt sier: *Det er morsomt å se at noen kan få bruk for det du lager.* Noen av informantene trekker også frem at det oppleves verdifullt å få lov til å være med på hele prosessen dersom det skal lages et produkt, fra å tegne en skisse av hvordan produktet kan se ut, til å være med å regne ut målene og etter hvert lage produktet. Det understrekes også av flere at det har vært interessant å delta og at det har vært med på å gi hverdagen i fengslet et innhold.

- Lærerne var tålmodige, ga god hjelp og var flinke. En innsatt uttrykker om lærerne: *De er kjempebra. Ja, jeg synes alle er veldig ålreite.* En annen innsatt forteller at han har fått god hjelp til å lære matte i prosjektet av en bestemt verksbetjent:

Det har funka greit. (...) Jeg tror det har veldig mye med ... (verksbetjent) også, fordi hvis ikke du skjønner det så har hun veldig mye tålmodighet på at du kan bruke tiden din. Du kan spørre flere ganger om hjelp.

Informantene understreker at de fikk hjelp fra lærerne ved behov. De mener også at det har vært bra å ha en lærer til stede i arbeidsdriften, slik at de kunne spørre han/henne om hjelp i forbindelse med praktiske arbeidsoppgaver. De kunne også flere steder ta med teoretiske utfordringer knyttet til arbeidsoppgavene til skolen og spørre lærerne. Lærerne var også flinke til å tilpasse undervisningen og se hver enkelt innsatt.

- Verksbetjentene og lærerne var flinke til å motivere de innsatte. Det å bli støttet opp underveis fra lærere og verksbetjenter har opplevdes positivt. Dette er også noe de ansatte vi intervjuet fortalte om – at mange innsatte har svært lav selvtillit og må motiveres og støttes kontinuerlig. For flere innsatte har det vært enkelte ansatte som har betydd ekstra mye, ved å motivere og støtte, og som har vært tålmodig. Enkelte uttrykker blant annet at noen lærere og verksbetjenter er lettere å snakke med enn andre, at det dreier seg om «kjemi». Flere av de innsatte forteller også at det å bli møtt som menneske, uavhengig av hva de soner for, betyr mye. Verksbetjentene og lærerne har også tatt hensyn til dagsformen til de innsatte. Noen nevner også at de fikk mulighet til å jobbe i eget tempo, noe som opplevdes bra, som en informant sier:

Jeg synes jeg får bedre tid her sånn, for her kan du egentlig jobbe i ditt eget tempo. Hvis du for eksempel blir ferdig med et kapittel så er det bare å gå videre istedenfor at du må følge hele klassen. (...) Og sånt liker jeg veldig godt, å jobbe for meg selv.

3.5 ARBEIDSMILJØET PÅ ARBEIDSDRIFTEN

De innsatte vi har intervjuet gir i all hovedsak uttrykk for at arbeidsmiljøet mellom de innsatte som jobber på arbeidsavdelingen, og mellom de innsatte og verksbetjentene, har vært godt. Vi får blant annet høre at de innsatte kan spørre hverandre om hjelp, og få hjelp av lærer eller verksbetjent ved behov. Flere av de innsatte la samtidig vekt på at de ikke liker å be om hjelp. De vil helst finne ut av og klare ting sjøl.

Likevel er ikke arbeidsdriften i et fengsel helt som en ordinær arbeidsplass. De innsatte soner ulike dommer, og flere av informantene refererer til at de har slitt med dårlig psykisk helse. Dette er forhold som kan påvirke arbeidsmiljøet. Flere av de innsatte vi intervjuet forteller at arbeidsmiljøet i arbeidsdriften varierer noe, som en sier: *Det er litt opp og ned. Det kommer helt an på hvilke innsatte som er der.* Enkelte forteller at særlig den første tiden, opptil mange måneder, etter at man kommer til fengslet for å sone en dom er de innsatte svært redde. Vi får også fortalt at mange innsatte er svært skeptiske til nye innsatte og bruker mye tid før de tør å åpne seg for andre. Arbeidsdriften i fengslene er samtidig underlagt strenge sikkerhetskrav, som blant annet innebærer at det alltid må være verksbetjenter tilstede på arbeidsavdelingen. Kun et bestemt antall innsatte kan være på hver avdeling til enhver tid, og de innsatte alltid må kunne bli sett av ansatte ved fengslet. Dette er også forhold som kan påvirke arbeidsmiljøet på en negativ måte. Det er likevel ikke ofte det oppstår åpenbare konflikter på arbeidsdriften, slik både de innsatte og verksbetjentene beskriver arbeidsmiljøet. Flere av de innsatte forteller at de trives på sin avdeling i arbeidsdriften, de har etablert god kontakt med enkelte andre innsatte og de opplever å ha god kjemi med noen av verksbetjentene og/eller lærerne.

Enkelte av informantene peker på at deltakelsen i prosjektene har medført mer kontakt mellom innsatte på ulike avdelinger. Vanligvis er det liten kontakt mellom innsatte fra de ulike avdelingene, og flere innsatte opplever at de over lang tid kun har kontakt med noen få personer. En innsatt som synes det er positivt med kontakt med flere, forteller:

... så vi fikk mer kontakt på tvers av avdelingene og. (...) Man blir jo gjerne bare kjent på den avdelingen man er på. Men når man er på arbeidsstua eller skolen da, så får man litt annen input, for å si det sånn. (...) det er greit å møte litt annet fordi det kan gi et annet perspektiv på ting.

3.6 HVA HAR DELTAKELSEN I PROSJEKTENE BETYDD FOR DE INNSATTE?

Flere av de innsatte vi intervjuet mener at deltakelsen i prosjektet eller videreføringen av prosjektet har hatt en positiv betydning for dem. Ingen gir uttrykk for at deltakelsen *ikke* har vært nyttig eller verdifull på en eller annen måte, og ingen angrer på at de deltok.

For det første peker flere av de innsatte på at praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter, som de fikk ved å delta i prosjektene, har gitt dem *mestringsfølelser og økt selvtillit*. En av de innsatte gir uttrykk for at han er stolt over hva han fikk til gjennom prosjektet og sier *Jeg fikk se en annen side av meg selv*. Noen viser også stolt frem resultater fra arbeidspraksisen eller oppgaver de har jobbet med underveis i prosjektet.

En annen innsatt som også understreker hvor viktig mestringsfølelsen er, sier: *Hvis du ikke får den, er det ingen vits.* Denne innsatte la vekt på at det å oppleve mestring er viktig også for tiden etter soningen. Han sa at det å få til noe du ikke har trodd du ville klare er med på å bedre selvtilliten. En annen innsatt forteller:

Jeg syntes jo det var litt artig at jeg fikk skryt for dette her. Det ga jo meg litt selvtillit. (...) Jeg fikk jo vist at jeg kunne i hvert fall et eller annet.

Informantene opplevde deltakelsen som utfordrende, men likevel overkommelige. Flere forteller at de fikk til dels svært utfordrende oppgaver. Da vi spurte om det noen ganger var for vanskelig, var det imidlertid ingen som svarte ja. De ga uttrykk for at de likte utfordringer, og at de kunne spørre noen om hjelp dersom de stod fast. Vi får inntrykk av at de vokste på utfordringene. Ved å oppleve mestring har flere av de innsatte som har deltatt i Vox-prosjektene eller videreføringen, fått økt selvtillit. Flere av de innsatte vi intervjuet har tidligere hatt dårlige opplevelser knyttet til skolegang og trodd at de ikke mestret for eksempel matematikkoppgaver. Etter å ha deltatt i prosjektet forteller flere at de nå klarer å gjøre skoleoppgaver de tidligere ikke har mestret. Det oppleves positivt. Enkelte forteller at de har fått tilbakemelding fra lærerne ved skolen i fengslet at de er flinke og lærer lett. Dette har overrasket dem på en positiv måte og gitt økt tro på at de kan klare å ta mer utdanning.

For det andre forteller flere av informantene blant de innsatte at de er blitt *motiverte til å ta mer utdanning*. Deltakelse i prosjektet har med andre styrket de innsattes muligheter til å gjennomføre utdanning som en del av soningen. Flere av informantene forteller også om ønsker eller planer for fremtidig utdanning. Noen av dem er nå i gang med å ta fag på videregående nivå. Flere av de innsatte forteller at de har tatt utdanning i fengslet de nå soner i, eller i et annet fengsel. En innsatt som har mange år igjen av dommen sin, forteller: *Før jeg kommer ut skal jeg bli noe.* En annen innsatt understreker betydningen kunnskap har for å forhindre at ny kriminalitet begås:

Ja, man skal jo tilbake til samfunnet og. Det er jo å hindre at folk kommer tilbake (til fengslet), og kunnskap har jo mye å si. Når du på en måte har noe å drive med, kunnskap, at man kan faktisk det å få litt sånn «oi, jeg kan det». Da kan det motivere istedenfor at man bare er i det kjøret.(...) Men istedenfor å kanskje se at de kan mestre noe annet og lære.

Denne informanten legger også til at det han har lært i prosjektet ikke nødvendigvis vil være noe han kommer til å jobbe med etter soningen, men det kan kanskje bli noe han kan holde på med på fritiden.

For det tredje gir enkelte av de innsatte uttrykk for at de vurderer at opplæringen de har fått i fengsel er positivt med tanke på tiden etter soningen, ved at det kan *bedre jobbmulighetene*. En innsatt som har tatt utdanning i løpet av soningen, tror utdanningen kan gjøre det lettere for han å få jobb etter soningen, og sier:

Det står i alle fall på papirene at jeg har mer skole da. (...) Og sånn sett er det veldig stort pluss for meg.

Noen av de innsatte som deltok i de opprinnelige prosjektene, fikk kompetansebevis eller kursbevis. For noen av de innsatte har deltakelsen i prosjektet påvirket deres ønsker om eller planer for hva de skal gjøre etter soningen. Enkelte av de innsatte er helt tydelige på hva de vil gjøre når de kommer ut. De fleste er imidlertid ikke helt sikker på hva de vil gjøre.

3.7 OPPLEVDE UTFORDRINGER KNYTTET TIL PRAKSISNÆR OPPLÆRING

Da vi spurte de innsatte om det var noe de ønsket hadde vært eller var annerledes når det gjelder den praksisnære opplæringen, fikk vi få svar. Det var ingen som ønsket at selve gjennomføringen av prosjektene, den praksisnære opplæringen, hadde vært annerledes. Derimot kom vi i samtalene med de innsatte inn på forhold som opplevdes utfordrende med tanke på praksisnær opplæring i fengslene.

En utfordring som også gjelder arbeidsdrift generelt i fengslene er, som nevnt tidligere, *sikkerhet*. Enkelte innsatte mener at de ikke fikk gjøre det de hadde ønsket i prosjektet på grunn av hensynet til sikkerheten, blant annet ved at de innsatte skal kunne sees hele tiden av vaktene. Innsatte kan heller ikke være alene på arbeidsdriften uten at minst en verksbetjent er tilstede på grunn av risikoen for konflikter. Det skyldes ifølge våre informanter at ikke alle innsatte kommer godt overens og mange innsatte føler seg utrygge, som en forteller:

...vi kan ikke være på... hvis ikke ... (verksbetjent) er der, på grunn av baksnakking og mye dramatik, og det synes jeg er likeså greit, fordi ellers så blir det veldig mye kvalme.

Flere innsatte forteller om ønsker for utdanning som vanskelig lar seg realisere i fengslet. Det kan blant annet skyldes at skolen ikke har lærere med riktig fagkompetanse eller at man fra fengslets side ikke mener utdanningsønsket er realistisk ut fra den innsattes evner.

Noen få av de innsatt vi intervjuet har ikke en opplevelse av at de får eller har fått noen opplæring i grunnleggende ferdigheter gjennom arbeidspraksisen. En innsatt som jobber på en avdeling som har videreført arbeidsmetoden fra et Vox-prosjekt, forteller at: *for som det er nå der på (...) avdelingen så har vi ikke noen form for matte i det hele tatt*. Det er med andre ord ikke alltid samsvar mellom hvordan vi får beskrevet hverdagen av de ansatte og av de innsatte. I et av fengslene hvor man har videreført Vox-prosjektet forteller innsatte at de ikke får mulighet til å gjøre oppgaver som ville kunne ha bidratt til at de utviklet muntlige ferdigheter. Det kan derfor se ut til å være noe uklart hvor mye opplæring i grunnleggende ferdigheter de innsatt her får. Tilsynelatende dreier det seg mest om praktiske arbeidsoppgaver. Samtidig ligger det implisitt opplæring i arbeidsoppgavene som ved første øyekast ikke er lett å se, og som ikke de innsatte selv alltid er bevisst. De ansatte fortalte da også at de enkelte ganger forsøker «å lure» inn noe opplæring, for innsatte som har dårlig erfaring med skole og er veldig skeptisk til opplæring.

Det oppleves utfordrende enkelte steder at lokalene i arbeidsdriften er for små. Det medfører at det for eksempel kan være vanskelig å finne plass til å sitte ned et annet sted å

jobbe med teoretiske oppgaver knyttet til det praktiske arbeidet. To informanter beskriver dette slik:

For du kan nesten ikke sette deg på et annet rom heller, for da forstyrer du den andre.

Jeg synes det er veldig liten plass på arbeidsdriften, spesielt på.. (en av avdelingene). Den skulle vært mye større.

En annen utfordring som de innsatte peker på, er at arbeidsdriften og skolen i fengslet er fysisk adskilt. Det er vanskelig å komme seg fra det ene stedet til det andre, samt at lærerne vanligvis ikke er til stede i arbeidsdriften.

Vi har spurt de innsatte om de har fått mulighet til å påvirke innholdet i prosjektet – hva de skal gjøre av arbeidsoppgaver og hvilken opplæring de kan få. Prosjektene ble utformet av ansatte tilknyttet arbeidsdriften, noen steder i samarbeid med skolen i fengslet. Likevel forteller de innsatte at de har fått komme med ønsker, blant annet når det gjelder hva de skal lage på avdelingen tilknyttet arbeidsdriften. Vi ble likevel også fortalt at mange innsatte ikke tør å si i fra, ettersom de ikke har tilstrekkelig selvtillit til det.

I et av fengslene får vi høre at de som går på skolen ikke er førsteprioritet til arbeidsdriften. Enkelte innsatte vi intervjuet gir også uttrykk for utdanningsønsker som de ikke får mulighet til å realisere i fengslet. Dette er blitt begrunnet med at fengslet ikke har en bestemt type kompetanse hos lærerne som jobber i fengslet.

3.8 SAMMENDRAG

De innsattes erfaring fra å delta i prosjektene eller videreføringen av prosjektene knyttet til praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter er i all hovedsak god. De fortalte om dårlige erfaringer fra tidligere skolegang, lærevansker og manglende eller avbrutt skolegang. De mente alle at måten å lære på, ved å knytte opplæringen til konkrete arbeidsoppgaver, har vært riktig for dem. De trakk frem flere sider ved prosjektene som de syntes det var positive; det var fint å kunne kombinere praktiske arbeidsoppgaver med opplæring, lærerne var tålmodige, ga god hjelp og var flinke, samt at verksbetjentene og læreren klarte å motivere og støtte de innsatte på en god måte.

Våre informanter trakk frem flere grunner til at prosjektene har hatt en positiv betydning for dem på flere måter. Det har gitt mestringsfølelser og økt selvtillit, bidratt til å motivere for å ta mer utdanning og har gitt de innsatte bedre jobbmuligheter etter endt soning. De innsatte pekte samtidig på enkelte utfordringer knyttet til praksisnær opplæring. Dette dreier seg om, som også de ansatte la vekt på, høye krav til sikkerhet, manglende fagkompetanse hos lærerne, uegnede eller manglende lokaler, samt at skolen og arbeidsdriften er lokalisert langt fra hverandre i fengslet.

4 DE ANSATTES ERFARINGER MED VOX-PROSJEKTENE

4.1 INNLEDNING

I dette kapitlet vil vi presentere resultatene fra intervjuene med ansatte i arbeidsdrift og skole i fengsler som har gjennomført prosjekter knyttet til praksisnær opplæring. Som tidligere nevnt har vi gjennomført personlige intervjuer i fengsel A-C og telefonintervjuer med ansatte fra fengsel D og E. Noen av de personlige intervjuene ble arrangert som gruppeintervju. Dette viste seg å være gunstig for datatilfanget, da informantene hadde en god dialog seg imellom og fulgte opp innspill fra hverandre. De ansatte som vi snakket med, har lang erfaring fra kriminalomsorgen og de fengslene som de jobber i, og alle er eller har vært direkte involvert i enten et av Vox-prosjektene eller praksisnær opplæring mer generelt i fengslet. Både kvinner og menn er representert i utvalget, men for å redusere muligheten for at enkeltpersoner blir gjenkjent refererer vi til alle ansatte som hunkjønn.

Fire av informantene hadde ikke vært til stede under gjennomføringen av Vox-prosjektene, noe som var en utfordring da vi skulle gjennomføre intervjuene. Disse dette gjaldt måtte gjengi informasjon som de selv kun har fått tilgang til via andre personer. Informantene som hadde vært til stede under gjennomføringen av Vox-prosjektene, stod overfor den utfordringen at de måtte tenke tilbake i tid for å besvare spørsmålene våre. Vi må derfor ta høyde for at noen svar fra informantene kan være preget av at de måtte reflektere over noe som fant sted for en stund siden. Samtidig må vi altså ta i betraktning at mange av svarene dreier seg om praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter i fengsel generelt, og er besvart ut fra hvordan dette gjennomføres i dag, og ikke spesifikt under Vox-prosjektene.

Gjennom intervjuene med de ansatte har vi forsøkt få inngående kunnskap om hvilke erfaringer de har med organiseringen og gjennomføringen av prosjektene, hvilke pedagogiske verktøy som ble anvendt i prosjektene og hvordan arbeidsmetodene er forsøkt videreført, samt hvilke positive virkninger de mener prosjektene og videreføringen har hatt. Spørsmål som vi ønsket å belyse gjennom samtalene med de ansatte, er:

- Hvor kom initiativet til prosjektene fra?
- Hvordan ble prosjektene organisert?
- Hvordan samarbeidet arbeidsdriften og skolen i gjennomføringen av prosjektene?
- Hvilke utfordringer kan knyttes til organisering av praksisnær opplæring?
- Har prosjektene bidratt til å øke kompetansen blant verksbetjentene og lærerne?
- Hva har deltakelse i prosjektene betydd for de innsatte?

I første del av kapitlet skal vi gi en gjennomgang av resultatene fra intervjuene med ansatte i fengsel A, B og C. Vi vil her diskutere de ansattes erfaringer med organiseringen og gjennomføringen av prosjektene. Videre vil vi se på hvordan ansatte fra arbeidsdriften og skolen har samarbeidet i prosjektene og hvilke forhold som oppleves å hemme og fremme samarbeid. Vi vil deretter drøfte hvilken betydning de ansatte mener at deltakelse i prosjektene har hatt for de innsatte, samt trekke inn andre positive virkninger av

prosjektene. Vi vil også ta for oss utfordringer knyttet til det å skulle gjøre opplæringen mer praksisnær, og i hvilken grad prosjektene har blitt videreført, eventuelt på hvilken måte. I den siste delen skal vi ta for oss fengslene der arbeidsmetodene fra Vox-prosjektene i større grad er faset ut, altså fengsel D og E.

4.2 ORGANISERING OG GJENNOMFØRING AV PROSJEKTENE

Prosjektene ble gjennomført i tidsperioden 2009-2012. De var ulike, både med tanke på hvilke grunnleggende ferdigheter man ønsket å fokusere på og hvilke arbeidsoppgaver opplæringen skulle knyttes til. Flere av prosjektene fokuserte på opplæring i hverdagsmatematikk, lesing og skriving. Digital kompetanse og muntlig kommunikasjon var også sentralt i flere av prosjektene. Målgruppen har vært innsatte med svake ferdigheter i lesing, skriving og regning. I flere av prosjektene fokuserte man særlig på yngre innsatte. Det har også i enkelte prosjekter vært et fokus på innsatte med sammensatte hjelpebehov som trenger et mer individuelt tilpasset tilbud. Dette er innsatte som i tillegg til å ha dårlige grunnleggende ferdigheter, sliter med lav selvfølelse og manglende tro på at de kan mestre noe.

To av de viktigste målsetningene med prosjektene har vært felles – å klare å gjøre opplæringen i grunnleggende ferdigheter mer praksisnær, samt å få til et bedre samarbeid mellom skolen og arbeidsdriften i fengslene. En verksbetjent forteller at det fra arbeidsdriftens side var ønsket et nært samarbeid med skolen, og at hun hadde mål om å oppnå *et integrert samarbeid hvor de innsatte kunne ta med seg det de jobbet med på arbeidsdriften inn på skolen og omvendt*.

Til tross for at de ansatte både i arbeidsdriften og skolen ønsket å gå i gang med et prosjekt knyttet til praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter for innsatte, forteller våre informanter om ulike opplevelser når det gjelder hvordan arbeidsdriften og skolen samarbeidet i prosjektene. Mens man i noen prosjekter lyktes med å få til et godt samarbeid, opplevdes dette vanskeligere i andre. Mens man i flere av prosjektene etablerte faste møtepunkter, var samarbeidet i andre prosjekter mer uformelt og preget av tilfeldigheter.

Hovedinntrykket fra intervjuene er at fengsel B, som er et fengsel med lavere sikkerhet, møtte på færre utfordringer i gjennomføringen av prosjektet enn fengslene med høy sikkerhet som inngår i studien, ettersom de nyter godt av større praktisk frihet, samtidig som de kan vise til godt innarbeidede rutiner for samarbeid mellom arbeidsdrift og skole. For å lykkes med å gjøre opplæringen i grunnleggende ferdigheter mer praksisnær har det vært en forutsetning nettopp å klare å få til et samarbeid mellom ansatte ved skolen og i arbeidsdriften. De fleste ansatte som vi har intervjuet, forteller oss at initiativet til Vox-prosjektet de har vært tilknyttet, i utgangspunktet kom fra ansatte både tilknyttet arbeidsdriften og skolen. Noen steder kom initiativet fra enten skolen eller arbeidsdriften.

Informanter fra fengsel B forteller at søknaden til Vox-prosjektet kom fra arbeidsdriften i samarbeid med skolen, blant annet basert på en observasjon om at de hadde et økende antall av innsatte med svakere grunnleggende ferdigheter. Ønsket om å fokusere på

grunnleggende ferdigheter var allerede tilstede i fengslet. En ansatt i arbeidsdriften forteller at timingen for Vox-midlene derfor var en heldig tilfeldighet og legger til: *Hadde det ikke kommet, så hadde vi startet med grunnleggende ferdigheter uansett.* Det ble så søkt til kriminalomsorgsregionen om midler til å utvide den allerede eksisterende bilavdelingen til også å omfatte bilpleie, noe som arbeidsdriften mente ville være gunstig fordi at de da ville bli i stand til å utdanne innsatte til et yrke som er etterspurt i samfunnet. Dette ville sørge for både jevn inntjening for fengslet og gi innsatte en mulighet til å bli integrert i samfunnet ved å møte kunder direkte. Disse midlene ble innvilget, og arbeidet med å bygge på bilverkstedet ble integrert i oppstarten av prosjektet med praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter. Midlene fra Vox ble brukt til frikjøp av en verksbetjent som kunne lage dokumenter for de grunnleggende ferdighetene og innkjøp av hjelpemidler, deriblant en PC som skulle brukes til å ta imot bookinger.

Fra fengsel C får vi fortalt at det var skolen som stod som formell søker til Vox-prosjektet på trevareavdelingen, men at det i praksis var skole og arbeidsdrift i kombinasjon som drev prosjektet. Under gjennomføringen av prosjektet i fengslet var en lærer til stede i arbeidsdriften hver morgen i tillegg til at deltakerne hadde faste tidspunkt på skolen, og kunne få hjelp fra lærer der til matematiske utregninger.

Ansatte som jobber i fengsel A forteller at initiativet til de to Vox-prosjektene som ble gjennomført der, kom fra både skolen og arbeidsdriften, men det ble i praksis forskjell mellom de to prosjektene med tanke på i hvilken grad de to instansene var involvert og samarbeidet. Mens kunst- og kulturprosjektet i digitale og muntlige ferdigheter ble drevet av skolen, med en frikjøpt verksbetjent som prosjektmedarbeider, skulle prosjektet i matematikk drives som et samarbeidsprosjekt mellom skolen og arbeidsdriften. Under gjennomføringen av matematikkprosjektet var det ikke lærere til stede i arbeidsdriften, mens under kunst- og kulturprosjektet ble undervisningen gjennomført av lærere i arbeidsdriftens lokaler, og dermed ble målet om bedre samarbeid nådd i større grad.

4.3 FORHOLD AV BETYDNING FOR PRAKSISNÆR OPPLÆRING I FENGSEL

Våre informanter fra arbeidsdriften og skolen i fengslene som inngår i studien, trekker frem enkelte forhold som de mener har betydning for i hvilken grad man lykkes med praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter i fengslene, blant annet ved å få til et godt samarbeid mellom arbeidsdriften og skolen.

4.3.1 RESSURSER TIL FRIKJØP AV ANSATTE OG EGNEDE LOKALER

Noen informanter peker på manglende ressurser og uegnede lokaler som utfordrende med tanke på å skulle klare å gjøre opplæringen i grunnleggende ferdigheter mer praksisnær.

Enkelte informanter forteller at mangel på ressurser i fengslene har hemmet gjennomføringen av Vox-prosjektene. Det dreier seg blant annet om muligheten for at ansatte kunne bli frikjøpt fra andre arbeidsoppgaver, der det ikke var tilstrekkelig med midler i prosjektet til å gjøre det. En av våre informanter fra fengsel C forteller at det var skolen som drev ganggutt-kurset, og at fengslet var lite involvert:

Vi hadde litt kontakt med kjøkkensjefen, og det fungerte veldig ålreit, og så hadde vi nok mer kontakt med den som har ansvaret for renholdet i fengslet. Hun var med lite grunn i starten på å planlegge kurset. Etter det så var hun vel egentlig ikke så veldig mye mer med på det og jeg hadde inntrykk av at hun fikk lite tid fra fengslet til å kunne være med. Men jeg skulle gjerne sett at for å få knyttet teorien enda mer opp mot praksis, at de som har ansvar for den type jobb i fengslet er med enda mer.

Vi får inntrykk av at manglende ressurser til å sette inn vikar for renholdsbetjentene bidro til at de i liten grad ble med i prosjektet, til tross for at de selv ønsket det. Fra skolens side opplevdes det som uheldig at dette ikke ble prioritert.

En ansatt på skolen som har ansvar for matematikkundervisning, ved et annet fengsel, forteller at hun hadde håpet at matematikkunnskapene skulle bli styrket hos de svakeste elevene. Hun opplever ikke at målet ble nådd for alle, noe hun forklarer med mangel på ekstra hjelp til disse innsatte:

Jeg er ikke så sikker på at det har løst det problemet, fordi det er så massive problemer for en del av dem, de som har mattevansker, at det skal mer til (...) flere ressurser, egen lærer, egen time og sånt noe hvor man kan isolere noen elever som er spesielt svake da.

En informant mener at fengslet bør prioritere annerledes hvis de skulle gjennomføre lignende kurs i fremtiden, og legger til:

... så jeg ønsker meg, hvis vi skal komme i gang ordentlig, at fengslet skjønner at de må sette av noen ressurser sånn at ansatte kan være med på både kurs og litt også i forhold til forarbeid, mer enn det som var.

Hun refererer igjen til at skolen drev kursene med liten involvering av fengslene, men henviser til at også hun har mye å gjøre i hverdagen, og at det også handler om hennes tidsressurs. Som lærer i fengslet har hun mye å gjøre. Ifølge henne er det viktigst at *fengslet kommer litt mer på banen*.

En annen utfordring er at lokalene på arbeidsdriften flere steder er trange og uegnet for opplæring, hvilket også gjør det vanskelig for lærerne å drive opplæring på arbeidsdriften. I et av prosjektene, hvor plassen på arbeidsavdelingen var knapp, klarte de å etablere en liten «avdeling» i det ene hjørnet hvor de plasserte noen PC'er og leseplasser.

4.3.2 IVARETAKELSE AV SIKKERHETEN

Et stadig tilbakevendende tema i intervjuene med de ansatte fra arbeidsdriften og skolen er forskjellene i hverdagen mellom fengslene som har henholdsvis høyt og lavere sikkerhetsnivå. Ansatte i fengslene med høy sikkerhet betegner ofte kravene til sikkerhet som en begrensning for opplæringen, og i arbeidsdagen generelt.

Spesielt for Vox-prosjektene er det et behov for samarbeid mellom ansatte ved skolen og arbeidsdriften i fengslene. Tidligere har graden av samarbeid variert mye, og mange steder har det vært begrenset kontakt mellom skolen og arbeidsdriften. Da fengslene ble bygget ble

det lagt liten vekt på at lokalene til arbeidsdriften og skolen skulle ligge nært hverandre. Dette henger nettopp sammen med at man så arbeidsdrift og opplæring som to adskilte aktiviteter. I tillegg jobber verksbetjentene i kriminalomsorgen, mens lærerne er ansatt i fylkeskommunen og tilknyttet en videregående skole, noe som ytterligere har bidratt til å skape avstand.

Våre informanter forteller at ivaretagelsen av sikkerheten, særlig i fengslene med høy sikkerhet, har vært utfordrende for gjennomføringen av prosjektene. Lokalene til arbeidsdriften og skolen er de fleste steder et stykke fra hverandre, noe som gjør samarbeid vanskelig, som en av informantene sier: *Vi ville hatt bedre muligheter for å samarbeide hvis vi hadde ligget i nærheten av hverandre.* Innsatte må av sikkerhetshensyn følges av en betjent fra skole til arbeidsdrift og motsatt. Vi får fortalt at det av praktiske og sikkerhetsmessige årsaker er vanskelig for ansatte så vel som for innsatte å bevege seg mellom avdelinger, og ettersom lærere ikke har lov til å følge innsatte er de avhengige av å kalle på en fengselsbetjent, som ikke nødvendigvis er umiddelbart tilgjengelig. Det gjør det med andre ord vanskelig å etablere et fleksibelt samarbeid mellom skolen og arbeidsdriften.

En ansatt i fengsel A forteller for eksempel at det viste seg å være vanskelig å koordinere arbeidet i skolen og arbeidsdriften siden sikkerhetssystemet i fengslet er tungt. Ansatte i både fengsel A og C, kanskje spesielt i fengsel A, opplever kravene til at innsatte må følges mellom arbeidsdriften og skoleavdelingen som en begrensning. Der avstandene er stor mellom avdelingene er dette problematisk. En ansatte som jobber i et fengsel hvor det er lang avstand mellom lokalene til skolen og arbeidsdriften forteller:

Selvfølgelig, hvis vi hadde ligget på samme plan, at du bare kunne gått rett gjennom en dør og spørre de (...) klart det hadde vært mye enklere.

I fengsel C har man en egen gang mellom avdelingene som letter denne begrensningen i en viss grad. En ansatt i fengsel C forteller samtidig at kravet til sikkerhet og antallet innsatte per ansatt på arbeidsdriften kan vanskeliggjøre overføringen av innsatte mellom skole og arbeidsdrift. Mens arbeidsdriften og skolen er i gang med et samarbeid der arbeidsdriften skal ta inn personer som er interessert i tømmerfaget og gi dem en praktisk opplæring, forsøker avdelingene å 'veksle' personer mellom seg, noe som ikke alltid er lett å gjennomføre:

Hvis arbeidsdriften er fullt besatt av innsatte så kan ikke vi komme ut med våre deltakere i tillegg uten at en lærer er med. (Det) er ikke alltid så enkelt å få til, fordi at det er noe med fangesammensetning, hvem kan være samtidig på samme sted, sikkerhetsmessig.

En annen ansatt fra fengsel C trekker frem at rammene for å drive opplæring i fengsel byr på mange begrensninger. Hun peker på at de har ikke de spillerommene som vanlige videregående skoler har. En ansatt fra fengsel A forteller at det er vanskelig å ta verksbetjenter ut av arbeidsdriften for å fokusere på enkeltindividers utdanningsønsker, ikke bare fordi at det fører til at andre innsatte ikke får aktivitet, men også av sikkerhetsmessige hensyn. Verksbetjentene må være tilstede i verkstedet når innsatte er der, som hun sier: *du kan ikke gå fra dem, det er jo høy sikkerhet.* Nettopp derfor opplever hun at Vox-prosjektet

ga dem muligheter til å jobbe annerledes. Ved at de kunne frikjøpe verksbetjenten som var i prosjektet, ved å leie inn vikar, fikk hun mulighet til å jobbe i prosjektet. Ansatte fra fengsel B, som er et fengsel med lavere sikkerhet, forteller på sin side at de nyter godt av de friere arbeidsforholdene, og at de kan tillate seg å ha større tillit til de innsatte.

4.3.3 KULTUR FOR SAMARBEID MELLOM ARBEIDSDRIFT OG SKOLE

Informantene forteller at enkelte verksbetjenter og lærere i fengslet de tilhører, har gitt uttrykk for at de synes det er vanskelig med et tettere samarbeid mellom arbeidsdriften og skolen ved at opplæringen i grunnleggende ferdigheter gjøres mer praksisnær, ikke minst fordi det ikke har vært en kultur for samarbeid i fengslet. Ansatte fra begge hold kan i tillegg være skeptiske til mer samarbeid fordi de blir utfordret i forhold til sitt ansvarsområde og hvilken kompetanse de besitter. For lærerne kan det oppleves utfordrende å skulle klare å knytte opplæringen i større grad til praktiske arbeidsoppgaver. For verksbetjentene kan det oppleves utfordrende å drive opplæring i grunnleggende ferdigheter som er del av arbeidshverdagen og knytte opplæringen til praktiske oppgaver.

En lærer forteller at det foreligger gode muligheter for at verksbetjentene i større grad kan delta i undervisningen og bidra til å nå læreplanmålene. Hun trekker frem et eksempel om en tømmer som var ansatt på arbeidsdriften, som har blitt tatt inn i undervisningen i større grad enn tidligere. Hun mener at det foreligger mange muligheter for å kombinere ansatte i praksisnær opplæring. Samtidig peker hun på at noen verksbetjenter uttrykker motstand mot dette, og sier:

De er jo livredde for hva dette her innebærer av ekstrajobb og «hva må jeg lære meg, må jeg gå på skole nå og dette kan jeg ikke noe om», og du har alle piggene ute. Så det å ufarliggjøre det er viktig.

Enkelte steder ble det gitt uttrykk for at ansatte fra skolen ikke opplevde at ansatte fra arbeidsdriften, og motsatt, ikke hadde gjort det de skulle i prosjektet. Dette sier noe om at ansvars- og oppgavefordeling mellom skolen og arbeidsdriften ikke var like tydelig i alle prosjektene.

I enkelte fengsler forteller våre informanter at det allerede før Vox-prosjektet ble gjennomført var et godt samarbeid mellom de som jobbet i skolen og verksbetjentene. Dette har gjort det enklere å samarbeide tett i prosjektene om praksisnær opplæring. En ansatte fra fengsel B understreker nettopp at de har vært heldige som har lang tradisjon på samarbeid mellom skole og fengsel. Flere av informantene vektlegger viktigheten av å utnytte de ressursene som allerede finnes i skolen og arbeidsdriften. En av informantene sier om samarbeid:

Det handler mye om kultur, det handler mye om lokaler og praktisk og det handler mye om sikkerhet... Man kan alltid kjøre opp et av de kortene og så stopper man nesten ethvert samarbeid eller enhver undervisningsform. Spesielt i høysikkerhetsfengslene så er jo dette her en utfordring og evig diskusjon.

4.3.4 PEDAGOGISK KOMPETANSE HOS VERKSBJENTENE

Det varierer hvorvidt de som jobber i arbeidsdriften i fengslene har pedagogisk kompetanse – noen steder har de det, andre steder ikke. De steder hvor verksbetjentene har pedagogisk kompetanse, ses dette som en fordel med tanke på gjennomføringen av praksisnær opplæring.

Det uttrykkes som nevnt fra ansatte i fengsel A, at samarbeidet mellom arbeidsdrift og skole kunne vært bedre, men dette fengslet skiller seg fra flere av de andre ved at de ansatte på arbeidsdriften har pedagogisk utdanning. Dette beskriver en ansatt som 'alfa og omega', ettersom kvinnelige innsatte er en ekstra marginalisert gruppe, og legger til at det er viktig å vite hvordan man lærer bort, det holder ikke å være gode håndverkere. Enkelte informanter tror samtidig at et godt samarbeid mellom arbeidsdriften og skolen til en viss grad kan kompensere for manglende pedagogisk kompetanse. Det er likevel stor enighet om at det er en fordel hvis verksbetjentene har pedagogisk bakgrunn.

4.3.5 KRAV TIL PRODUKSJON, INNTJENING OG «SYSSELSETTING»

Noen ansatte fra fengslene uttrykker at det kan være vanskelig å forene ønsket om å drive praksisnær opplæring i arbeidsdriften med kravene til produksjon og «sysselsetting» av de innsatte. En ansatt i fengsel A forteller at dette er et tilbakevendende tema, ettersom de skal produsere produkter for salg i en utsalgbutikk. Hun forteller om arbeidsdriften i fengslet:

... de har også veldig mange forskjellige oppgaver, de skal jo ikke bare drive med opplæring, de skal sysselsette rett og slett, og de har et veldig stort sysselsettingskrav på seg. Og da må de legge alt dette her med opplæring til siden.

Vi får fortalt at dette forholder seg annerledes i fengsel B, der de har den fordel at de som et åpent fengsel kan levere tjenester på bilverkstedet som er etterspurt i samfunnet og som fører til at de har jevnt god omsetning. Den høye inntjeningen gjør at de lettere kan kombinere utdanning og arbeidsdrift, ifølge en ansatt:

... i hvert fall her på bilavdelingen har vi aldri hatt noe motsetning på å tjene penger og drive sysselsetting og drive skole samtidig. I tillegg til at vi har mest skole av alle avdelingene så har vi også best inntjening av alle.

4.3.6 ULIKE ØNSKER OG GRADER AV MOTIVASJON HOS DE INNSATTE

En utfordring knyttet til gjennomføring av praksisnær opplæring i fengsel dreier seg om at de innsatte er på ulike nivåer når det gjelder hvilke ferdigheter de besitter, de har ulike ønsker for utdanning. I tillegg varierer det til dels mye hvor motiverte de er for opplæring. En lærer forteller at det er en utfordring at innsatte viser stor spredning i ønsker og ambisjoner for hva de vil oppnå, samtidig som de er på ulike nivåer, fordi, som vi har diskutert tidligere, det er vanskelig for de ansatte «å dele seg» - både rent praktisk ved at de øvrige innsatte ikke kan forlates alene, men også fordi de andres behov ikke blir tilfredsstilt dersom kun en av de innsatte får hjelp.

Fra fengsel C får vi fortalt at arbeidsmetoden fra Vox-prosjektet i stor grad er videreført på trevareavdelingen, og at det vises interesse for dette på andre avdelinger også. Den ansatte

som vi intervjuet mener likevel at det avhenger mye av henne, og at hyppig utskiftning av innsatte og varierende motivasjon fra deres side gjør at de ikke har nok fokus på grunnleggende ferdigheter. Hun legger til: *For det er noen som er på verkstedet bare for å være der og ha noe som bare får dagen til å gå.* Hun forteller videre at de jobber for å motivere innsatte til læring, men at de ikke når frem til alle, da enkelte har resignert i forhold til læringsprosessen og/eller bare ønsker å bli ferdig med soningen.

4.3.7 FORANKRING I ARBEIDSDRIFTEN

I de fengslene hvor man ikke klarte å få til et godt samarbeid mellom de som jobber i skolen og verksbetjentene, var det vanskeligere å lykkes med prosjektet. I et av fengslene hvor Vox-prosjektet ikke er blitt videreført forteller vår informant at enkelte verksbetjenter opplevde at prosjektet ble «tredd ned over hodet på dem». Initiativet til prosjektet kom fra skolesiden, ikke alle ansatte på arbeidsavdelingen som skulle være med, hadde deltatt i utformingen av prosjektet. De opplevde at de ikke hadde et reelt valg om å delta i prosjektet, men var likevel positivt innstilt. Årsaken til at enkelte i arbeidsdriften var skeptiske skyldes blant annet at de allerede hadde mange arbeidsoppgaver og var bekymret for hvorvidt de ville få mye ekstraarbeid, som en informant fra arbeidsdriften forteller:

..i forhold til nettopp de eksisterende oppgavene som ligger i driften av verkstedet og arbeidet med de innsatte. Og så på toppen av det så kom prosjektet (...) Det krevde tid og det viste seg i praksis at tiden ikke strakk til.

Noe av skepsisen hos verksbetjentene skyldtes også at de ikke hadde pedagogisk kompetanse. De opplevde ikke at de ble «overlatt til seg selv» av skolen, men det var likevel i verkstedet prosjektet skulle gjennomføres.

4.4 SAMARBEID MED VOX OG KRIMINALOMSORGSDIREKTORATET

Fengslene som ble tildelt prosjektstøtte, har blitt fulgt tett opp fra Vox under prosjektperioden. Vox har ønsket å være tilgjengelig for veiledning og har også utarbeidet pedagogiske verktøy som prosjektene ble oppfordret til å ta i bruk. Det har også vært gjennomført samlinger underveis i prosjektperiodene hvor noe av hensikten har vært at fengslene som var i gang med praksisnær opplæring, kunne få dele erfaringer og lære av hverandre.

Våre informanter fra arbeidsdriften og skolen gir i stor grad uttrykk for at de opplevde samarbeidet med Vox og Kriminalomsorgsdirektoratet som godt mens prosjektene ble gjennomført. I flere av fengslene forteller informantene om et tett og godt samarbeid med Vox også i tiden etter prosjektperioden. En av de ansatte uttrykker dette slik:

Vi ble imponert over det opplegget Vox hadde. For det var liksom ikke bare her i prosjektet og så ferdig. Vi ble jo fulgt opp etterpå.

Fra fengsel C får vi fortalt at de hadde mye dialog med Vox under prosjekttiden og det første året etter at trevareprosjektet ble avsluttet. Under prosjekttiden var Vox på besøk for å lage reportasje om prosjektet. I tillegg har de deltatt på seminar, blant annet i regi av Vox og KDI,

og også andre konferanser utenlands, der de har presentert sine prosjekter i flere sammenhenger. *Vi ble jo skrytebildet ifra Vox i et par års tid*, forteller en ansatt på arbeidsdriften. Også andre informanter som var involvert i Vox-prosjekter forteller at de har presentert prosjektene på en rekke seminarer og konferanser, noe de fortsatt gjør med jevne mellomrom.

De ansatte opplevde i liten grad at Vox eller KDI forsøkte å styre prosjektene fra sentralt hold. De stod selv fritt til å velge organiseringsform og pedagogiske hjelpemidler, samt til å utforme arbeidsmetoder i prosjektene.

På fagsamlingene og seminarene har de ansatte fra fengslene hatt mulighet til å drøfte erfaringer med andre, både på fengsels- og forvaltningsnivå. Flere av våre informanter gir uttrykk for at dette har vært nyttig, som en sier: *og så fikk vi jo lære av de óg, så dette her var jo veldig lærerikt for oss*. Videre har alle ansatte som vi har snakket med fortalt at de opplevde at Vox var tilgjengelig for spørsmål og drøftinger underveis i prosjektperioden.

4.5 HVA HAR DELTAKELSEN I PROSJEKTENE BETYDD FOR DE INNSATTE?

Våre informanter fra arbeidsdriften og skolen i fengslene, som har vært involvert i gjennomføringen av Vox-prosjektene og videreføringen av arbeidsmetodikken, vurderer at prosjektene og videreføringen har hatt flere positive effekter for de innsatte som har deltatt. Mange innsatte som har deltatt, har ifølge de ansatte utviklet bedre grunnleggende ferdigheter og gitt uttrykk for positive mestringsopplevelser og bedre selvtillit. Noen innsatte har begynt på utdanning og tatt eksamener, og enkelte har tatt fagbrev i relaterte emner. De ansatte understreker imidlertid at hvilken utdanning de innsatte har tatt i ettertid, ikke nødvendigvis utelukkende skyldes deltakelse i praksisnær opplæring. Det er gjerne flere forhold som henger sammen. En ansatt i fengsel A forteller for eksempel at de har mange suksesshistorier å vise til, men at det ikke alltid er like lett å spore årsakene til at innsatte har kommet seg «på fote» igjen: *vi får til mye, men hva disse prosjektene har bidratt med her er vanskelig å si*. Likevel er ikke informantene i tvil om at arbeidsformene fra Vox-prosjektene har bidratt til innsattes positive utvikling på mange måter. Samtidig pekes det på at flere av de innsatte som deltok i Vox-prosjektene, opplevde det utfordrende siden de ikke har vært vant til å jobbe med «skolearbeid», noe som innebar at de ansatte måtte jobbe mye med å forsøke å motivere de innsatte. En informant fra arbeidsdriften uttrykker at *det vanskeligste var å få dem motivert til å måtte gjøre disse skriveoppgavene*. En annen verksbetjent sier:

Motivasjonen kan være dårlig i utgangspunktet, både i forhold til det å arbeide og det å tilegne seg nye kunnskaper.

Hun legger til at de som jobber i skolen er mer bevisst på og flinkere enn verksbetjentene til nettopp det - *de greier å gjøre det interessant på de innsattes premisser*.

4.5.1 MESTRINGSOPPLEVELSER OG ØKT SELVTILLIT

Flere av våre informanter legger vekt på at innsatte som har deltatt i praksisnær opplæring, har fått mestringsopplevelser og økt selvtillit ved å delta i prosjektene. Vi fikk høre at «*Mestringsfølelsen gikk jo rett opp*» og lignende utsagn. Flere av informantene understreker betydningen det har for de innsatte å oppleve mestring, som en ansatte sier: *Det er de der små skrittene som bidrar*. Mestringsfølelser bidrar til å bygge opp de innsatte, som en ansatt peker på: *den mestringsfølelsen gjør jo noe med (deg)*. En annen informant utdyper dette:

Det er veldig mange av de som er inne, de har jo aldri opplevd noe. De har hele tiden fått beskjed om at de ikke kan noe. Og det å da bruke grunnleggende ferdigheter til å få til de små mestringsfølelsene i starten, det er jo ypperlig.

Informantene forteller historier om hvordan innsatte med svake grunnleggende ferdigheter som i utgangspunktet selv tvilte sterkt på at de ville kunne mestre utfordringene, gjennom Vox-prosjektene har opplevd å mestre både teoretiske oppgaver så vel som arbeidsoppgaver knyttet til arbeidsdriften. At mestring er viktig, og at mange innsatte opplevde økt mestring under Vox-prosjektene og det etterfølgende fokuset på praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter, trekkes frem av flere ansatte. En informant forteller om en innsatt:

Han ville nesten ikke starte på skolen og mente han kunne ingen ting. Og etter hvert som de hadde dratt ham inn i praksis og begynte med litt teori og sånt noe, så gikk han igjennom og klarte seg med VG2-eksamen. Så det var en helt konkret situasjon hvor han fikk små doser, økende, og følte mestring på det.

En ansatt i fengsel A forteller at mange innsatte som deltok på kunst- og kulturprosjektet, var nervøse for å presentere arbeidet sitt for andre, men at mange overkom denne barrieren. Informanten understreker at mange av deltakerne i prosjektet var veldig svake faglig sett, i tillegg til at de var sjenerte. Også på ganggutt-kurset i fengsel C måtte deltakerne presentere informasjon for andre. En ansatt forteller at dette var en stor utfordring for mange av deltakerne, men de *ble innmari flinke etter hvert til å dele det de hadde funnet ut med de andre*. Mange var nervøse i starten og utrygge på oppgaven, men opplevde at det ble lettere etter hvert å holde presentasjonene. De ansatte i prosjektet var opptatt av å gi positive tilbakemeldinger slik at deltakerne ble tryggere.

Flere av informantene fra fengslene peker på at ved at de innsatte opplevde mestringsfølelser etter hvert som de så at de behersket flere arbeidsoppgaver og fikk bedre grunnleggende ferdigheter i blant annet regning, så tok de også et større ansvar. De ansatte forteller at de innsatte som deltok i prosjektene hadde en positiv innstilling og klaget lite.

Informantene trekker også frem at de innsattes prestasjoner førte til at de opplevde anerkjennelse og respekt fra andre. Noen lærte seg gjennom prosjektet å lage et trevareprodukt. Andre klarte for eksempel å lage og holde muntlige presentasjoner. En ansatte fra fengsel A forteller:

Vi hadde jo flere presentasjoner av produktene deres. Vi viste disse filmene hvor de faktisk hadde snakket inn fortellinger eller historiene sine og sånn. De fikk applaus og tilbakemelding (...) som gjorde at de ble veldig løftet, altså.

Denne anerkjennelsen fikk også de innsatte som deltok i ganggutt-kurset i fengsel C, hvor de ansatte på renholdsavdelingen så at kursdeltakerne var blitt flinkere i jobben sin, noe som førte til at renholdet ble bedre. Våre informanter mener det har betydd mye for de innsatte å få denne anerkjennelsen. Ikke minst har det opplevdes positivt for de innsatte som har mange tapsopplevelser med seg fra tidligere skolegang.

4.5.2 ØKT MOTIVASJON FOR Å TA UTDANNING

Ifølge våre informanter er skolen og arbeidsdriften i fengslet gjennom praksisnær opplæring bedre i stand til å fange opp innsatte som ikke har nytte av tradisjonell skolebenkunderservisning. Dette gjelder kanskje spesielt for personer som har negative erfaringer fra skolen, som er tilfelle for mange fengselsinnsatte.

Flere av informantene trekker frem flere fordeler med praksisnær opplæring. En ansatt understreker at én fordel er at nytteverdien av kunnskapen synliggjøres. Det at de som deltok i prosjektene så at det de lærte var koblet opp mot praksis gjorde at de fikk en klar forståelse av at det de lærte var nyttig for dem. Flere peker også på at nettopp det at opplæringen i de ulike grunnleggende ferdighetene er tett koblet til konkrete arbeidsoppgaver, bidrar til å skape motivasjon hos de innsatte, som en sier:

Ja, det skaper motivasjon, men i tillegg så skaper det jo bilder i hodet og forståelsen i hodet, så da danner jo teorien seg lettere. For hvis jeg kan skjønne hva jeg kan bruke det til, da kan jeg klare å få motivasjon til å lære meg det.

En ansatt deler sine betraktninger om vanlig videregående opplæring, som hun mener har for stort innslag av teoretisk læring, og at dette ikke passer for alle. I tillegg kan det virke demotiverende for elevene at enkelte av de obligatoriske fagene ikke oppleves å være relevante. Praksisnær opplæring, derimot, mener hun kan bidra til å forebygge frafall. Samtidig er det, som de ansatte understreker, mye læring i å være i en arbeidsavdeling. Der det produseres noe som skal selges, må man for eksempel jobbe med regning.

Det blir også fremhevet at praksisnær opplæring er godt egnet overfor de aller svakeste innsatte, faglig sett, som blant annet har behov for en tettere oppfølging. En av informantene forteller at noen av forventningene til Vox-prosjektet var å kunne motivere innsatte til videre opplæring, og spesielt å nå de hun kaller for 'ikke faen-elevne' - de som ikke vil være på skolen fordi de ikke ønsker teoretisk opplæring. Selv om hun understreker at hun ikke kan dokumentere dette, sitter hun igjen med et inntrykk av at noen innsatte som deltok i prosjektet, har blitt motiverte til å gjennomføre kurs, mens noen har gått videre i skoleløp. Også ansatte fra andre Vox-prosjekter forteller at de før prosjektstart hadde håpet at deltakelse i prosjektet ville føre at flere innsatte ville *tørre å begynne på skolen*, og at de har fått tilbakemeldinger om at dette er tilfelle for noen.

Flere av informantene forteller at de for de mest umotiverte innsatte forsøker å «snike» opplæring i grunnleggende ferdigheter inn i det praktiske arbeidet i arbeidsdriften. Flere av

de ansatte vi har snakket med, forteller at de innsatte ikke alltid la merke til, i alle fall ikke umiddelbart, at de fikk teoretisk opplæring, som en forteller:

Det er ikke alltid (...) den innsatte nødvendigvis der og da når man gjør en jobb er klar over at de jobber med grunnleggende ferdigheter.

I enkelte tilfeller tar ikke de ansatte dette opp med de innsatte før det har gått en tid, nettopp fordi motstanden mot skole og læring er så stor hos disse innsatte. Ifølge våre informanter henger denne måten å jobbe på, sammen med et ønske om å bevisstgjøre de innsatte i forhold til behovet for grunnleggende ferdigheter for å utføre ulike arbeidsoppgaver eller yrker, og videre - hvordan deres ferdigheter er, hva de kan og hvilket behov de har for mer utdanning. De ansatte forteller de innsatte at: *du gjør faktisk en del ting som krever ferdigheter når du jobber på denne arbeidsplassen.* Så diskuterer de med den enkelte innsatte hva han eller hun kan gjøre for å tilegne seg økte ferdigheter. En ansatt sier: *mye av fokuset er på bevisstgjøring omkring ferdigheter.* Samtidig legger de ansatte fra prosjektene vekt på at det er viktig å trå varsomt og ikke si direkte til de innsatte at de har dårlige grunnleggende ferdigheter.

At læringen kommer som en naturlig følge av det daglige arbeidet er en stor fordel, ifølge flere ansatte, ikke minst fordi mange innsatte har negative erfaringer fra tidligere skolegang. En ansatt understreker dette: *Vi har jo skoletaperne (...) de lærer jo best gjennom handling.* En ansatt i fengsel C forteller at læringen *kom av seg selv* mens prosjektdeltakerne på trevareprosjektet jobbet, og henviser spesielt til en innsatt som ikke tidligere har hatt nytte av tradisjonell skoleundervisning.

4.5.3 BEDRE GRUNNLEGGENDE FERDIGHETER

Våre informanter fra skolen og arbeidsdriften i fengslene understreker viktigheten av at innsatte som mangler grunnleggende ferdigheter, kan få opplæring i blant annet lesing, skriving og regning. Det er langt på vei en felles forståelse av at deltakelsen i praksisnær opplæring har gitt de innsatte bedre grunnleggende ferdigheter.

I flere av Vox-prosjektene resulterte deltakelsen i at innsatte tok fagbrev. Dette skjedde blant annet i fengsel C hvor tre innsatte tok fagbrev som renholdere etter å ha avsluttet renholds- og matstellkurset for gangguttene. En ansatt på trevareavdelingen i fengsel C forteller at de var opptatte av at det var viktig å jobbe med grunnleggende ferdigheter fra starten av, og at de opplevde stor utvikling hos prosjektdeltakerne på byggeprosjektet i løpet av det halve året prosjektet pågikk. Hennes erfaringer reflekterer mye av det vi får fortalt fra andre informanter:

Jeg liker å si de gikk ifra null til selvstendig på det halvåret. For jeg jobbet jo med dem tre og en halv dag i uka, så jeg var der ifra de kom om morgenen og var med dem hele dagen den første måneden, og så prøvde jeg å gå litt unna, trekke meg unna og la dem få egne oppgaver og styre de selv. Det funka veldig bra, så jeg trakk meg mer og mer unna. Til slutt så stod jeg nesten bare og så på.

Hun forteller videre at da prosjektet var ferdig gikk deltakerne opp til eksamen og bestod med gode karakterer på samtlige prøver, selv om det var tydelig forskjell på deltakernes nivå i starten. Dette tok de hensyn til under gjennomføringen av prosjektet.

4.6 ANDRE POSITIVE VIRKNINGER AV VOX-PROSJEKTENE

4.6.1 ØKT SAMARBEID MELLOM ARBEIDSDRIFTEN OG SKOLEN I FENGSELENE

Flere av våre informanter fra arbeidsdriften og skolen i fengslene peker på at de gjennom prosjektmidlene fra Vox og veiledningen de fikk, har fått etablert et bedre samarbeid. En ansatt forteller at hun synes at satsingen har ført til et enda tettere samarbeid – det førte blant annet til faste lunsjmøter hver mandag, i tillegg til avdelingsmøte en gang i måneden, hvor de diskuterer de innsattes aktivitetsplaner. En ansatt i skolen i fengsel C forteller at selv om initiativet til prosjektet kom fra skolen, var et av formålene med å søke om midler fra Vox nettopp å knytte arbeidsdrift og skole nærmere sammen. Hun mener at dette har de lyktes med, og at de har fått konkretisert samarbeidet og vet hva de skal samarbeide om. Et eksempel på en positiv effekt av at samarbeidet er blitt bedre er at ansatte på arbeidsdriften i større grad nå rekrutterer aktuelle kandidater til skolen.

Ansatte forteller også at det knapt var samarbeid mellom skole og arbeidsdrift før prosjektet startet opp, men at Vox-prosjektet på avdelingen *fikk dem til å innse at de trengte hverandre*, samt en forståelse av at de ved å samarbeide kan tilby et bedre skoleløp til de innsatte.

4.6.2 ØKT KOMPETANSE BLANT VERKSBJENTENE

Det blir påpekt av flere av informantene at manglende pedagogisk kompetanse hos verksbetjentene har vært en utfordring, ikke minst med tanke på det å skulle klare å motivere de innsatte. Våre informanter forteller at Vox-prosjektene og arbeidsformene i disse har ført til økt kompetanse hos de ansatte i arbeidsdriften. Det har også skjedd en økt bevisstgjøring både når det gjelder innsattes til dels store lærevansker og mangel på grunnleggende ferdigheter, og hvordan man jobber med innsatte som er i en læringsprosess. Flere forteller at man i arbeidsdriften tidligere ikke hadde snakket så mye om dette.

Økt bevisstgjøring og kompetanse hos de ansatte i arbeidsdriften har også påvirket ansettelsesprosessene ved at nå i større grad er opptatte av menneskelige kvaliteter hos den som skal ansettes, i tillegg til at de har et fagbrev. En ansatt i fengsel C forteller at hun selv har «lært av å lære det bort», og at andre ansatte, i alle fall på hennes arbeidsavdeling, har vist interesse for arbeidsmetodene fra Vox-prosjektet og ofte diskuterer disse med henne. På den måten vil også økt kompetanse hos ansatte som har deltatt i Vox-prosjektet, kunne spres til øvrige ansatte i fengslet.

Vi har også fått høre om tilfeller der skolen som en del av gjennomføringen av prosjektet, har gitt direkte opplæring til verksbetjenter. I et av fengslene beskriver en verksbetjent samarbeidet med skolen som godt i den forstand at skolen bidro til å styrke kompetansen til ansatte på arbeidsdriften ved å gi opplæring i Excel.

Det er likevel ikke alle informantene som deler disse erfaringene. En ansatt i skolen i et av fengslene forteller at hun hadde et håp om å øke bevisstheten rundt basiskompetanse hos de ansatte i arbeidsdriften, men at de har lyktes med dette i mindre grad. Samtidig understreker hun at dette er: *noe vi har tatt tak i igjen egentlig nå i det siste året og prøver å jobbe inn igjen*. Informantene trekker frem viktigheten av at ledelsen i fengslet legger til rette for kompetanseheving, som en forteller at: *vi har en fengselsledelse som støtter oss (...)* *Ja, vi får utrolig god oppbacking*. Ansatte fra dette fengslet som var involvert i Vox-prosjektet fikk mulighet til å delta på samlinger og fagdager knyttet til prosjektene.

4.6.3 POSITIVE ERFARINGER MED BRUK AV PEDAGOGISKE VERKTØY FRA VOX

Fengslene som fikk midler fra Vox til å gjennomføre prosjekt knyttet til praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter, har i noe varierende grad tatt i bruk pedagogiske verktøy som Vox hadde eller var i gang med å utvikle. Ikke uventet er det ansatte fra skolesiden i fengslene som i størst grad forteller om verktøyene fra Vox. De som har brukt verktøy fra Vox, har vært fornøyde med disse.

Det varierer hvor tett de ulike prosjektene har vært knyttet til læringsmålene for grunnleggende ferdigheter for voksne, som Vox har utarbeidet. Flere av prosjektene har tatt utgangspunkt i læringsmålene og knyttet disse til arbeidsoppgavene. Her har læringsmålene bidratt til en god praksisnær opplæring. Læringsmålene beskriver og konkretiserer mål for opplæringen, og er som beskrevet tidligere, egnet for å gi opplæring som er tilpasset voksnes arbeids- og livssituasjon.

En ansatt i fengsel B forteller at de lot seg inspirere av profilene til Vox, og en ansatt på skolen i fengsel C forteller at de brukte læringsmålene fra Vox. I fengsel C ble det laget tilpassede læreplaner for tømmerprosjektet på bakgrunn av læringsmål for grunnleggende ferdigheter og læreplanen for Vg2 byggteknikk. Fra arbeidsdriften i fengsel C får vi presisert at arbeidsmetodene som de anvendte i Vox-prosjektet på trevareavdelingen ikke skilte seg ut fra metodene de vanligvis brukte. Som verksbetjent jobbet hun som hun vanligvis ville ha gjort, på en byggeplass. En ansatt i fengsel A forteller at de kjøpte inn materiell fra Vox og brukte Vox sine beskrivelser av grunnleggende ferdigheter, men at de selv i stor grad utviklet arbeidsmetodene i matematikkprosjektet. Det ble utarbeidet læringsmål for deltakerne. I forkant ble det gjort en kartlegging av hver deltaker. «Profiler for basisferdigheter på jobben» ble brukt i noen av prosjektene for å synliggjøre hvor viktig kompetanse i de ulike grunnleggende ferdighetene er innenfor de fleste yrker. Disse ble også utvidet med eksempler tilpasset den enkelte deltaker.

4.7 OM VIDEREFØRING OG OVERFØRING AV ARBEIDSMETODENE

Som tidligere nevnt har arbeidsmetodene fra Vox-prosjektene i stor grad blitt videreført i fengslene der vi har gjennomført intervjuer. Informantene tegnet et bilde av at praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter har blitt en del av arbeidshverdagen i fengslene. Likevel er det to prosjekter skiller seg ut: kunst- og kulturprosjektet i fengsel A, og ganggutt-kurset i fengsel C. Disse prosjektene kan sees som enkeltstående, tidsbegrensede prosjekter som har vært vanskelig å videreføre siden de krever ressurser som ikke er tilgjengelige til enhver tid, slik som tilgang på spesielt arbeidsverktøy og ekstern kompetanse.

Fengslet som gir inntrykk av å ha hatt den mest direkte overgangen fra prosjektarbeid til rutine, er fengsel B. Informantene herfra forteller at prosjektet på bilpleieavdelingen har blitt integrert inn i arbeidshverdagen i stor grad, og at fengslet hadde en plan for videreføring av arbeidsmetodene allerede mens Vox-prosjektet pågikk. Planen gikk ut på at lærerne skulle delta i arbeidsdriften i startfasen for så å overlate arbeidet videre til verksbetjentene. Skolen satte også av midler etter at prosjektperioden gikk ut, slik at de kunne utvide arbeidet med praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter til de andre avdelingene i fengslet. I landbruksavdeling har de for eksempel hatt en lærer et halvt år som har vært der en gang i uka noen timer og bistått verksbetjentene med å fokusere på hva de gjør, hva en innsatt må gjøre på landbruket for å kunne fungere der, hva han må gjøre av lesing osv.

En annen ansatt i fengsel B forteller at hver enkelt innsatt har en egen ansvarsgruppe. Det lages også en oppstartplan for hver enkelt innsatt når han blir overført til fengslet, først og fremst for å finne ut hvor den innsatte står i forhold til grunnleggende ferdigheter. Så følger en observasjonsperiode, der ansatte følger med for å få en oversikt over ferdighetsnivået. Informanten forteller at fokuset på grunnleggende ferdigheter hos de enkelte innsatte er blitt godt innarbeidet i fengslet. Det gjør at overføringen av erfaringer fra Vox-prosjektene til andre avdelinger oppleves som en naturlig prosess: *Jeg har det veldig mye i blodet at jeg tenker vi må alltid se individer.*

En ansatt i fengsel A forteller at arbeidet med grunnleggende ferdigheter er godt innbakt i driften i snekkerverkstedet, og at de innsattes arbeid med grunnleggende ferdigheter nå er blitt en naturlig del av arbeidshverdagen. Arbeidsmetodene fra et av Vox-prosjektene som ble gjennomført i fengslet, har også her blitt spredt til andre verksteder i fengslet. Det er blitt laget undervisningsmaterieell som brukes på alle avdelingene. Alle verksbetjentene har også fått en innføring i hvordan de kan bruke dette undervisningsmaterialet på avdelingene. En informant herfra forteller at i arbeidshverdagen er grunnleggende ferdigheter en selvfølge:

Sånn at vi lager det til en normal arbeidsplass, vi lager timelister som de leverer inn til oss en gang i uka sånn at vi får bygget opp og legger det innenfor de kompetansemålene som det skal være. Og det er ikke alltid bevisst, det er som du sier, det er ikke alltid at den innsatte vet hvilket fag hun faktisk får undervisning i.

4.8 UTFORDRINGER KNYTTET TIL VIDEREFØRING AV VOX-PROSJEKTENE

To av fengslene som inngår i vår studie har ikke videreført Vox-prosjektene. På bakgrunn av intervju med ansatte som var tilknyttet Vox-prosjektene som ble gjennomført i fengsel D og E, vil vi nedenfor diskutere hvorfor man i disse fengslene valgte ikke å videreføre arbeidet med praksisnær opplæring. Vi trekker også inn erfaringer fra enkelte andre Vox-prosjekter som i liten grad er blitt videreført.

Fengsel D fikk midler fra Vox høsten 2009 til å gjennomføre et prosjekt hvor opplæringen i grunnleggende ferdigheter skulle knyttes oppbygging og drift av et gartneri. Fengsel E fikk midler fra Vox høsten 2010 til å gjennomføre et prosjekt hvor opplæringen i grunnleggende ferdigheter skulle knyttet til produksjon av håndverksprodukter. Det at Vox-prosjektene i

disse fengslene ikke er blitt videreført betyr ikke at prosjektene ikke har vært vellykkede. Det betyr bare man her ikke frem til i dag har klart å videreføre arbeidet med å knytte opplæring i grunnleggende ferdigheter til konkrete arbeidsoppgaver. Dette er imidlertid noe begge fengslene ønsker å få til i fremtiden.

4.8.1 FORANKRING HOS LEDELSEN, I SKOLEN OG I ARBEIDSDRIFTEN

Våre informanter forteller at manglende forankring, både hos ledelsen i fengslet, og eventuelt også i skolen og/eller arbeidsdriften, har hatt betydning for at de ikke har klart å jobbe videre med praksisnær opplæring.

En ansatt som var involvert i ganggutt-kurset i fengsel C, forteller at de ikke har arrangert flere kurs etter Vox-prosjektene, men at hun syntes at det hadde så mange positive ringvirkninger at hun gjerne skulle ha fortsatt. Hun legger til at: *da må vi få fengslet litt mer på banen sånn at de kan være med noe mer enn det de var når vi gjennomført kurset.*

En forutsetning for at fengslene skal klare å videreføre arbeidet med praksisnær opplæring er at arbeidsmetoden forankres både blant lærerne og verksbetjentene. I fengsel E kom søknaden om midler fra Vox på bakgrunn av et initiativ fra skolen, og en ansatt i arbeidsdriften forteller at hun som leder var veldig positiv til prosjektet, mens enkelte verksbetjenter uttrykte mer skepsis og at de følte at prosjektet ble *litt tredd nedover hodet* på dem. Skepsisen omtaler hun som en *realistisk innstilling til å skulle kombinere prosjektet med andre arbeidsoppgaver*. Enkelte var blant annet bekymret for om tiden ville strekke det. Dette ble da også tilfelle, ifølge informanten, da *det viste seg i praksis at tiden ikke strakk til*. Vår informant forteller at det tok mye tid å skulle motivere de innsatte og gi dem materiell, selv om de ikke var direkte involvert i undervisningen.

En annen bekymring som ble uttrykt fra noen verksbetjenter i fengsel E, var at de følte at de selv ikke hadde den riktige kompetansen til å veilede i grunnleggende ferdigheter. Ingen av verksbetjentene i dette fengslet har pedagogisk kompetanse.

4.8.2 UTSKIFTING AV ANSATTE

En utfordring knyttet til å skulle klare å videreføre arbeidsmetodene fra Vox-prosjektene og praksisnær opplæring, kan knyttes til at ansatte som har vært engasjert og sterkt involvert i prosjektene, slutter eller skifter stilling.

Samarbeidet fungerte godt mellom arbeidsdriften og skolen da gartneri-prosjektet ble gjennomført i fengsel D. Gartneriet er femdels i drift hvor innsatte kan arbeide, men skolen er i dag ikke involvert. En av de største utfordringene knyttet til å skulle klare å videreføre Vox-prosjektet i fengsel D har nettopp vært at de ansatte som var tilknyttet prosjektet fra arbeidsdriften og skolen, og som var veldig engasjert i praksisnær opplæring, har gått over i andre stillinger. En informant sier om dette:

Det er det som er synd med sånne prosjekter, at det drives av personer som er veldig engasjerte og så når de slutter så kommer det en ny, som har sine ting.

For å klare å unngå en slik sårbarhet, ved at alt skal «stå og falle» på enkeltpersoner, er man nødt til å klare det vi diskuterte i forrige avsnitt, nemlig å forankre arbeidsmetoden og «tenkningen» blant flere av de ansatte i skolen og arbeidsdriften.

4.8.3 LITE SAMARBEID MELLOM SKOLE OG ARBEIDSDRIFT – FYSISK AVSTAND OG MANGLENDE RESSURSER

Skolens ansatte fra fengsel E var ikke til stede i arbeidsdriften under gjennomføringen av prosjektet, noe de ifølge vår informant i etterkant har konkludert med kunne vært gjort annerledes. Samarbeidet mellom arbeidsdriften og skolen møtte flere hindringer. En hindring var rent praktisk, ettersom det var en betydelig fysisk avstand mellom skolen og verksteder i småindustrien. Vår informant forteller:

..så ville vi kunne ha større muligheter for å samarbeide hvis vi hadde ligget i nærheten av hverandre.

Et annet hinder var at intensjonen om jevnlige møter mellom skole og småindustrien ikke ble fulgt opp, noe som ble forklart med at hverdagen i verkstedet var travel. I ettertid har vår informant tenkt at de burde ha gjennomført regelmessige møter, slik de hadde intensjon om å gjøre. Ressursene kunne også vært prioritert annerledes i forhold til opplæringen i norsk, matematikk og digitale ferdigheter. Med det mener hun at skolen kunne ha tilført ressurser, slik at de kunne fått lærere ned på småindustrienheten til å undervise.

Vår informant fra fengsel E forteller at de konkluderte med at prosjektet ikke lyktes i å fange opp de svakeste. På grunn av manglende bemanning i perioder ble det vanskelig å følge deltakerne godt nok opp, og som vår informant sier: *det krevde tid som vi ikke alltid hadde til rådighet*. Hun legger til at de muligens kunne ha organisert arbeidet annerledes.

4.9 SAMMENDRAG

I dette kapitlet har vi diskutert hvilke erfaringer ansatte fra skole og arbeidsdrift i fengslene har med Vox-prosjektene og videreføringen av arbeidsmetodene fra disse. De ansatte har noe ulike erfaringer når det gjelder hvordan samarbeidet mellom skolen og arbeidsdriften fungerte i prosjektene, selv om man de fleste steder opplevde at man fikk til å samarbeide. De trekker frem flere forhold som kan hemme samarbeidet, deriblant manglende ressurser til frikjøp av ansatte, krav til ivaretagelse av sikkerheten og manglende kultur i fengslene for samarbeid. Forhold som fremmer samarbeid vil da nettopp være kultur for samarbeid i fengslene, samt blant annet pedagogisk kompetanse hos verksbetjentene. Våre informanter fra fengslene forteller at samarbeidet med Vox var svært godt i prosjektperioden, hvor de fikk god oppfølging og veiledning, samt fikk tilgang på pedagogisk verktøy fra Vox. Det pekes også på at muligheten for å utveksle erfaringer med andre fengsler som jobber med praksisnær opplæring, på samlinger og konferanser, har vært positivt.

Våre informanter fra skolen og arbeidsdriften mener at deltakelsen i prosjektene har betydd mye for de innsatte. Det har gitt mestringsopplevelser og bedre selvtillit, økt motivasjon for å ta mer utdanning, og gitt bedre ferdigheter i blant annet lesing, skriving, regning, samt muntlige og digitale ferdigheter. Andre positive effekter av Vox-prosjektene som trekkes

frem, er økt samarbeid mellom skolen og arbeidsdriften i fengslene, økt kompetanse hos de ansatte i arbeidsdriften og gode erfaringer med bruk av pedagogiske verktøy utarbeidet av Vox.

De ansatte peker på enkelte utfordringer når det gjelder praksisnær opplæring i fengsel. Dette dreier seg først og fremst om høye krav til sikkerhet, krav til produksjon, manglende ressurser og uegnede lokaler, samt manglende forankring i arbeidsdriften. Det at de innsatte er på svært ulike nivå med tanke på ferdigheter, har ulike ønsker og motivasjon for opplæring, kan også være utfordrende.

Mens tre av Vox-prosjektene vi har studert er blitt videreført, er de øvrige fem i liten grad blitt det. Utfordringer som knyttes til manglende videreføring dreier seg blant annet om manglende forankring hos ledelsen, i skolen og i arbeidsdriften, utskifting av ansatte som var sentrale i prosjektarbeidet, samt lite samarbeid mellom lærerne og verksbetjentene blant annet på grunn av at lokalene til skolen og arbeidsdriften ligger langt fra hverandre og manglende ressurser til frikjøp av ansatte.

5 KRIMINALOMSORGSDIREKTORATET, VOX OG FYLKESMANNEN I HORDALAND SINE ERFARINGER

5.1 INNLEDNING

Vi har intervjuet sentrale aktører hos Vox, Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI) og Fylkesmannen i Hordaland (FMHO). Sentrale tema i intervjuene var bakgrunnen for satsingen på praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter, instansenes rolle i satsingen, samt deres vurdering av måloppnåelse og forhold som kan fremme eller forhindre at fengslene lykkes med å videreføre prosjektarbeidet. Der vi viser til sitater fra informantene har vi av anonymitetshensyn i all hovedsak valgt ikke å spesifisere hvilken instans informanten representerer. Enkelte steder, der det av særlige grunner er relevant, vil vi vise til erfaringer fra en konkret instans.

Vox har, som beskrevet i forrige kapittel, hatt en sentral rolle i oppstarten av og gjennomføringen av fengselsprosjektene, i begge omgangene. KDI og FMHO kom derimot ikke med før i forkant av den andre prosjektrunden. Dette innebærer at mens man fra Vox' side har erfaringer med prosjektene helt fra starten av, vil KDI og FMHO kun ha erfaringer fra de siste prosjektene som ble gjennomført. Samtidig vil de selvfølgelig kunne ha meninger om og vurdere satsingen i sin helhet.

Vox, KDI og FMHO gir i all hovedsak et svært positivt bilde av satsingen på praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter i fengslene, gjennom de ulike prosjektene som ble gjennomført i de to periodene. Nedenfor vil vi først redegjøre for hvilke resultater Vox, KDI og FMHO mener at prosjektene har ført med seg. Deretter vil vi drøfte hvilke forutsetninger som trekkes frem for å kunne lykkes med praksisnær opplæring i fengslene.

5.2 MÅLOPPNÅELSE – HVA HAR PROSJEKTENE RESULTERT I?

Vox, KDI og FMHO er enige om at prosjektene med praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter i fengsel samlet sett antakelig har hatt mange positive konsekvenser, til tross for at det varierer noe i hvilken grad fengslene har klart å videreføre arbeidet. Nedenfor vil vi trekke frem enkelte forhold som Vox, KDI og FMHO mener at prosjektene har resultert i.

Tettere samarbeid mellom skole og arbeidsdrift

Det har vært et uttalt ønske fra Vox at prosjektene skulle bidra til å få til et tettere samarbeid mellom skole og arbeidsdrift i fengslene. Dette ses som en viktig forutsetning for å få til mer praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter. Våre informanter fra Vox, KDI og FMHO mener at arbeidet med prosjektene har bidratt til å etablere et tettere samarbeid mellom skole og arbeidsdrift i fengslene, som en av informantene uttrykker:

Så det er jo samarbeidet mellom skolen og kriminalomsorgen som denne praksisnære opplæringen er et eksempel på.

I tillegg pekes det på at prosjektene har bidratt til at ansatte ved arbeidsdriften og skolen har fått en større og gjensidig anerkjennelse av hverandres områder. Bedre innsikt i og forståelse for hverandres ansvarsområder og et tettere samarbeid er forhold som legger et godt grunnlag for samarbeid om praksisnær opplæring i fengslene også i fremtiden.

Økt kompetanse ved skole og arbeidsdrift

Våre informanter mener at lærere og verksbetjenter har fått økt kompetanse gjennom arbeidet med Vox-prosjektene, samt er blitt mer tverrfaglig orientert. *Lærerne* fra skolesiden, som innehar den pedagogiske kompetansen, har blitt utfordret til å knytte opplæringen i grunnleggende ferdigheter mer til arbeidsoppgaver i arbeidsdriften. Innsatte i flere av prosjektene også fått mulighet til å ta med seg utfordringer fra arbeidsavdelingen til skolen. *Verksbetjentene* i arbeidsdriften har på sin side blitt utfordret til å knytte opplæring i grunnleggende ferdigheter til de arbeidsoppgaver som skal utføres. Mens enkelte av verksbetjentene som var knyttet til Vox-prosjektene, i utgangspunktet hadde noe pedagogisk kompetanse, hadde de fleste ikke det.

I tillegg til den kompetansen ansatte i arbeidsdriften og skolen i fengslene har fått gjennom det konkrete arbeidet med prosjektene, har flere også mottatt veiledning fra Vox underveis i prosjektperioden og har deltatt på samlinger hvor prosjekt-fengslene har delt erfaringer med hverandre. Fylkesmannen i Hordaland understreker også betydningen av kompetansen som Vox har i forhold til å se læringsmål i praksis, ikke minst for lærerne, og legger til:

Der tror jeg det har vært mye læring for skolefolkene i Vox-prosjektene. Pedagogene, de har fått en ramme og verktøy og inspirasjon til å gå i tettere pedagogisk samarbeid med for eksempel arbeidsdriften.

Det blir understreket at man gjennom prosjektene har fått på plass et bedre rammeverk rundt arbeidet med praksisnær opplæring, blant annet gjennom den kunnskapsporteføljen som Vox har bygget opp, samt ulike verktøy og hjelpemidler.

I forlengelsen av Vox-prosjektene har Vox, KDI og FMHO gjennomført flere fagseminar over hele landet hvor kunnskap fra prosjektene er blitt spredt også til andre fengsel. Dette innebærer at det ikke kun er de fengsler hvor man har gjennomført prosjekter knyttet til praksisnær opplæring som har fått økt kompetanse, men også ved andre fengsel. Fra Vox' side blir det også lagt vekt på betydningen av prosjektsamlingene og fagdage:

... så har vi i alle fall bidratt til å spre kunnskapen. Så jeg har tro på at det er i hvert fall flere som vet om det.

Også Fylkesmannen i Hordaland understreker betydningen av fagseminarene for kompetansebygging:

Fagseminarer har jo vi vært veldig aktive på. Det handler jo om spredning av kunnskap. Det jeg har inntrykk av er at det kanskje først og fremst for representantene for kriminalomsorgen og arbeidsplikten så er det en type tenking og

en type redskap og en type push på å tenke kompetansebygging i sitt daglige arbeid med innsatte som er det store nye.

God arbeidsfordeling og økt samarbeid mellom Vox, KDI og Fylkesmannen i Hordaland

Gjennom satsingen på praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter har man fått til et forvaltningsmessig samarbeid mellom Vox, FMHO og KDI som ifølge våre informanter bidrar til å endre hvordan kriminalomsorgen og fylkeskommunene tenker i forhold til opplæring i fengslene. Dette blir av alle tre instansene løftet frem som viktig. Det pekes også på at det i prosjektperioden har vært en god rollefordeling mellom Vox, KDI og FMO, og som en av informantene legger til: *vi har opptrådt ryddig i rollene våre.* Fra Vox' side blir det også understreket at de gjennom god dialog med prosjektmiljøene har lært mye om hindringer og realistiske rammebetingelser for å få til praksisnær opplæring i fengslene.

Bedre tilbakeføring til samfunnet etter soning

Våre informanter fra Vox og KDI er enige om at praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter bidrar til å lette innsattes muligheter for å skaffe seg arbeid etter løslatelse og tilrettelegge for tilbakeføring til samfunnet. Følgende sitater fra informantene viser dette:

Ved å heve kompetansen så får du også en bedre tilbakeføring til samfunnet, et bedre tilbakeføringsarbeid.

Dette har da også vært et felles hovedmål for prosjektene fra Vox. Fra Vox' side understrekes viktigheten av at de innsatte får med seg noe når de kommer ut i samfunnet etter endt soning, og kan få dokumentert opplæringen. Vår informant fra KDI understreker at:

Ut fra et politisk ønske, men også vi som fagdirektorat, mener det er viktig å øke kunnskapen i basisferdighetene for lettere å få arbeid etter endt soning. (...) God tilbakeføring til samfunnet forutsetter et godt og nært samarbeid mellom flere aktører, engasjerte frivillige og offentlige etater.

Og ved at enda flere innsatte, også svakere grupper, kan tilbys opplæring i grunnleggende ferdigheter og få utbytte av deltakelse i arbeidsdrift, vil det kunne bidra til at flere kan tilbakeføres til samfunnet, som en informant sier:

Ved å øke eller etablere eller videreutvikle dette tilbudet så vil du få en ny gruppe som vil få opplæring.

Bedre hverdag for de innsatte, bedre arbeidsmiljø og økt dynamisk sikkerhet

Våre informanter fra Vox og KDI antar at de innsatte har fått en bedre hverdag ved å delta i prosjektene, blant annet ved at de har fått et mer meningsfylt innhold i hverdagen i fengslet.

Ved de fleste fengslene er det imidlertid ikke alle innsatte som får tilbud om aktivitet. Andelen som får tilbud om aktivitet varierer noe fra fengsel til fengsel, og avhenger av flere forhold. Kriminalomsorgen har i dag oppgave å øke aktivitetstilbudet. Praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter kan ifølge våre informanter også bidra til å øke aktivitetstilbudet, som altså kan gi de innsatte en bedre hverdag i fengslet.

Våre informanter fra Vox og KDI forteller at arbeidsmiljøet i fengslene hvor man har gjennomført prosjektene, kan ha blitt bedre. Det at innsatte har meningsfylte aktiviteter å fylle dagen med, bidrar også generelt til å bedre sikkerheten i fengslene.

God ressursdisponering

Spesielt Kriminalomsorgsdirektoratet peker på at denne måten å jobbe på, ved å forsøke å knytte opplæringen i grunnleggende ferdigheter til arbeidsdriften, gir god ressursdisponering av lærerne i fengslene.

Fra kriminalomsorgens side så ønsker vi jo å få mest mulig av lærernes ressurser til våre innsatte.

Det er rett og slett en god ressursdisponering da av lærerne. Og det er også en god ressursdisponering å benytte de mulighetene som arbeidsdriften har på en enda bedre måte.

Bevisstgjøring i kriminalomsorgen rundt praksisnær opplæring

I St.meld. nr. 27 (2004-2005) «Enda en vår», om fengselsundervisningen, understrekes behovet for mer yrkesfaglig opplæring i fengslene, som frem til de siste årene i hovedsak har vært rettet mot allmennfaglig opplæring. Fra KDIs side pekes det på at opplæringstilbudet i fengslene nå er dreid mer i retning av yrkesfaglig opplæring. Praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter kan ses som en forlengelse av dette arbeidet. I tillegg har Vox i flere år bidratt med halvdagsseminar om praksisnær opplæring ved verksbetjentutdanningen ved Kriminalomsorgens utdanningscenter (KRUS).

KDI har nå utarbeidet en ny strategi for arbeidsdriften i fengslene. I denne strategien skal det legges vekt på hvordan arbeidsdriften i størst mulig grad kan gi de innsatte muligheter til å styrke sin kompetanse og posisjon i arbeidsmarkedet gjennom enhetens aktivitetstilbud. Vår informant fra KDI peker på viktigheten av et samarbeid mellom skole og arbeidsdrift for å få til praksisnær opplæring.

KDI og Vox mener at ansatte i kriminalomsorgen særlig gjennom de prosjektene som nå er gjennomført og fagdage som er holdt, er blitt mer bevisst viktigheten av å gjøre opplæringen i grunnleggende ferdigheter mest mulig praksisnær for de innsatte. Vår informant fra Vox hevder at:

Ting er nå tatt videre, det har ikke falt ned bare med ett prosjekt. Og det startet kanskje ganske stusselig. Så at det har skjedd noe i kriminalomsorgen totalt på vårt område, det føler jeg absolutt.

Prosjektene har satt i gang prosesser i fengslene, både i arbeidsdriften og i skolen, hvor kulturen, måten å tenke rundt opplæring, er i endring.

Opplæringstilbud til de med lave grunnleggende ferdigheter

Ikke alle innsatte ønsker opplæring i fengsel. Flere av de innsatte har lite utdanning og har med seg dårlige erfaringer fra tidligere skolegang. Undersøker viser også at en høy andel av innsatte i norske fengsel sliter med psykiske helseproblemer og/eller rusproblematikk (Cramer 2014). I tillegg er det mange som dømmes til samfunnsstraff eller som får omgjort sin straffereaksjon til for eksempel elektronisk soning. Dette gjelder for de best fungerende, som blant annet har bolig og aktivitetstilbud på dagen. Det betyr at de som soner i fengslene, er blitt en svakere gruppe. Økt fokus på praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter for innsatte i fengsel vil kunne gi bedre basisferdigheter også for de som har lave grunnleggende ferdigheter. Dette er ofte den gruppen innsatte som ellers ikke benytter seg av opplæringstilbudet i fengslet, noe som en våre informanter uttrykker *er helt nødvendig for å klare seg i samfunnet*. Våre informanter understreker nettopp viktigheten av å kunne gi et opplæringstilbud også til de innsatte som har svake grunnleggende ferdigheter i blant annet lesing, skriving og regning. Fra Vox' side blir det også understreket hvor viktig det er at de ansatte ved arbeidsdriften og skolen klarer å motivere de innsatte til å ville delta i opplæringen:

... de som på en eller annen måte har falt utenfor, de må ha noe mer enn bare pedagogisk tilnærming. De må ha motivasjon, det må oppleves nyttig for dem. Det er flere faktorer som spiller inn når man skal drive med opplæring for denne gruppen.

Også Fylkesmannen i Hordaland understreker betydningen av å gi de aller svakeste av de innsatte et tilbud:

... akkurat denne satsingen i forhold til grunnleggende ferdigheter som i utgangspunktet er en gruppe innsatte som kanskje aldri ville ha fått et kompetansebevis eller hatt beina sine på en skolebenk, i det hele tatt plutselig kan få noe formelt opp mot at de egentlig jobber i arbeidsdriften. Så det er det sterke. Det er det jeg sitter igjen med som den store gevinsten.

Prosjektene som har fått midler fra Vox, har klart å nå målgruppen – innsatte som tidligere i svært liten grad hadde forholdt seg til skolen. Våre informanter tror at erfaringene fra Vox-prosjektene har «åpnet øynene», slik at flere ser mulighetene for at også grupper innsatte som man tidligere ikke trodde kunne være aktuell for opplæring, kan være det – hvis det legges til rette for en mye mer praksisnær og tilpasset opplæring. En informant sier videre:

... det kan hende at det finnes flere grupper som kanskje kan innlemmes i skole, ved opplæringsvirksomheten, enn det som en tidligere har tenkt.

I tillegg er omtrent en tredjedel av de innsatte, dersom vi inkluderer varetektsoning, utenlandske innsatte fra nærmere 130 forskjellige land. Mange av disse snakker dårlig norsk. KDI er også opptatt av hvilket tilbud disse innsatte kan få.

Erfaringer med pedagogiske verktøy

Fra Vox' side var det ønskelig at man i fengselsprosjektene skulle prøve ut pedagogiske verktøy knyttet til praksisnær opplæring som Vox var i gang med å utvikle i 2009-2010, og ikke minst – få dokumentert erfaringene med utprøvingen av disse verktøyene. Gjennom prosjektene har Vox fått prøvd ut, sett hvordan disse pedagogiske verktøyene fungerer i praksis, og innhentet viktige erfaringer. I dag er flere av disse pedagogiske verktøyene ferdig utviklet. Det dreier seg blant annet om læringsmål og profiler for basisferdigheter på jobben. Dette er ressurser som nå ligger tilgjengelig på hjemmesidene til Vox.

5.3 FORUTSETNINGER FOR Å LYKKE MED PRAKSISNÆR OPPLÆRING

Våre informanter fra Vox, Kriminalomsorgsdirektoratet og Fylkesmannen i Hordaland legger vekt på flere forhold som de mener er viktige forutsetninger for å lykkes med praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter i fengslene. Der disse forutsetningene ikke er til stede oppleves det utfordrende.

Kultur for samarbeid mellom arbeidsdrift og skole i fengslene

En viktig forutsetning for å klare å få til mer praksisnær opplæring i fengslene som trekkes frem, er det å ha en kultur i fengslene for samarbeid mellom arbeidsdriften og skolesiden. Dette dreier seg både om hvor mye arbeidsdriften og skolen samarbeider, men også om hvordan man fra de ulike ståstedene vurderer betydningen av hverandres arbeidsområder. Det ble pekt på at de steder hvor man ikke allerede hadde etablert et samarbeid, var det noe vanskeligere å få til prosjektene, som tre informanter sier:

Og så var det forhold som hadde med kanskje hierarki eller kultur i fengsel og skole som gjorde at det gikk tregt.

Det er klart at de fengslene hvor det i utgangspunktet var etablert samarbeid mellom skole og arbeidsdrift, de sto nok mye sterkere enn der det ikke hadde vært noen kultur for det. De hadde en mye lengre vei å gå.

Men hvis du ikke har lærere i skolen som har yrkesfaglig opplæring, så er det klart at det har sikkert vært en grunn til at det har vært to ulike verdener.

Det blir også pekt på at de fleste prosjektene var forankret i skolen i fengslet, noe som enkelte steder innebar utfordringer med å forankre prosjektet blant de ansatte i arbeidsdriften. Dette dreier seg blant annet om hvilke ressurser arbeidsdriften besitter, som vil variere. Verksbetjentene har ulik bakgrunn. De fleste er faglærte i tillegg til å ha gjennomført verksbetjentutdanningen. Noen har pedagogisk kompetanse, andre ikke. Våre informanter stiller spørsmål ved om verksbetjentene burde få en annen type kompetanse og da mer pedagogisk kompetanse, i tillegg til fagutdanningen. Her kan det være relevant å se på innholdet i verksbetjentutdanningen. Viktigheten av å være interessert i de innsattes muligheter for å lære, blir understreket. I hvilken grad klarer verksbetjentene å se at fagarbeidet også kan ha læringsmuligheter? Og videre, hvor åpne og tverrfaglig orienterte er de, med tanke på det pedagogiske arbeidet som mer praksisnær opplæring vil innebære?

Våre informanter gir uttrykk for at prosjektene i enkelte fengsel i stor grad har vært avhengig av enkelte personer i skole og/eller arbeidsdrift. Dette har vært svært positivt med tanke på å få satt i gang og gjennomført prosjektene. Samtidig har dette gjort prosjektene og arbeidsmåten sårbar, ettersom det som er bygd opp, lett kan falle sammen dersom én eller noen få ansatte slutter i stillingen.

En annen forutsetning for å lykkes med praksisnær opplæring i fengsel, og som kan knyttes til kulturen, dreier seg om hvor omstillingsdyktig ansatte i arbeidsdriften og skolen er. Klarer man å ta høyde for at uforutsette ting kan skje, for eksempel ved at deltakergruppen plutselig kan endres?

God ressursutnyttelse

En utfordring i videreføringen av prosjektene har vært knyttet til hvordan skal man få dette til når prosjektmidlene tar slutt. I enkelte fengsel har dette opplevdes utfordrende. Våre informanter mener at kriminalomsorgen og skolen må tenke annerledes om hvordan de anvender sine ressurser. Det er med andre ord ikke bare et spørsmål om økonomi, men vel så mye om holdninger og evnen til å tenke ressursutnyttelse på en ny måte. Det foreslås blant annet at fengslene og skolene kan byttelåne tjenester. To informanter uttrykker:

Hvis du har god innsikt i hvordan ting kan organiseres alternativt eller er nysgjerrig på det, så er det utrolig hva man kan få til.

Det er mye man kan gjøre selv om man har lite penger.

Forankring hos ledelsen – både i fengslene og skolene

En viktig forutsetning som Vox, KDI og FMHO trekker frem for å lykkes med praksisnær opplæring for innsatte i fengsel er forankring hos ledelsen. Dette dreier seg om forståelse av viktigheten av tilrettelegging for praksisnær opplæring. Hvor nyttig vurderes praksisnær opplæring, og hvordan benyttes ressursene? Våre informanter fra KDI og Vox forteller:

Det varierer litt fra ledelse til ledelse i fengslene hvor viktig man synes opplæring er og hvor gode man er til å legge til rette for dette.

Disse tingene må forankres i ledelse, både i skole og i fengsel, og på flere nivå.

Det er også opp til ledelsen ved de videregående skolene å avgjøre hvilke lærere som skal stilles til dispensasjon og hvordan lærerressursen skal brukes. Mens man noen steder har bestemt at for eksempel to lærere med en bestemt type kompetanse skal jobbe i skolefilialen ved fengslet over mange år, er man andre steder opptatt av å «shoppe» lærerkapasitet slik at selv om man har for eksempel to faste årsverk så tas det inn ulike lærere med forskjellig kompetanse ut fra hvilket behov for kompetanse fengslet har. Dette er, sett fra KDIs side, en mer dynamisk måte å organisere lærerressursene på, fordi man her bedre kan matche innsattes utdanningsønsker og utdanningsbehov. Dette er også forhold som vil kunne påvirke hvordan skolen/lærerne klarer å samarbeide med arbeidsdriften i fengslene om å etablere og gjennomføre praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter.

Rammebetingelser – lokaler og utstyr

En annen forutsetning for å lykkes med praksisnær opplæring i fengsel som våre informanter trekker frem, er enkelte rammebetingelser. Først og fremst setter *lokalene* betingelser for samarbeid mellom arbeidsdriften og skolen. I flere av fengslene holder skolen til et stykke unna lokalene til arbeidsdriften. Ellers i samfunnet ville ikke dette betydd så mye, men i fengslene, som har høye krav til sikkerhet, har det svært mye å si. Sikkerheten er overordnet og legger føringer for samarbeidet. Innsatt kan som oftest ikke selv gå fra den ene stedet til det andre. Jo lenger avstand mellom lokalene, desto vanskeligere vil det være med tett samarbeid. Likevel ser vi at man i Vox-prosjektene har klart å få til samarbeid til tross for at skolen og arbeidsdriften er lokalisert langt fra hverandre.

Det er også utfordrende at lokalene til arbeidsdriften i flere fengsel er begrenset. Dette betyr at det ikke er like enkelt å «få inn» skolen i arbeidsdriften. Det er eksempelvis ikke alle steder enkelt å finne et rolig sted tilknyttet arbeidslokalene for å jobbe med for eksempel utregninger i forbindelse med et arbeidsprosjekt.

Våre informanter peker også på at i noen av prosjektene har det vært nødvendig med noe utstyr. I utgangspunktet skulle ikke prosjektmidlene fra Vox gå til utstyr, men til frikjøp av ansatte. Likevel har enkelte av fengslene fått tillatelse til å bruke noe av midlene til innkjøp av nytt utstyr i forbindelse med gjennomføringen av prosjektene. Det dreier seg for eksempel om innkjøp av nye PC'er til skolen eller materiale som skulle brukes til konkrete arbeidsoppgaver i arbeidsdriften.

Tett kontakt med Vox

Vår informant fra Vox understreker viktigheten for både Vox og fengslene, av tett kontakt mellom prosjektene og Vox. Fra Vox' side ble betydningen av tett oppfølging av fengslene som fikk tildelt midler, understreket. Vox har derfor lagt stor vekt på å ha en tett dialog med fengslene i prosjektperioden. De synes det har vært viktig å bli informert om blant annet ulike hendelser som kan ha forsinket prosjektene underveis, eksempelvis ved at innsatte har rømt eller at varetektsinnsatte ble flyttet. Samtidig har de ønsket å gi veiledning og støtte til de ansatte som har vært involvert i prosjektene.

Til tross for at Vox også fulgte de første prosjektene tett opp, blir det pekt på at oppfølgingen var enda tettere for de fire siste prosjektene i runde to:

Vi hadde forankringsmøter med disse fengslene, både med ledelsen og de ansatte. Så det var en helt annen forankring enn det var for de første åtte prosjektene, og hvor altså KDI hadde en mye klarere rolle.

5.4 SAMMENDRAG

I dette kapitlet har vi diskutert hvilke erfaringer Vox, Kriminalomsorgsdirektoratet og Fylkesmannen i Hordaland har med satsingen på praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter overfor innsatte i norske fengsel. Det er stor enighet om at Vox-prosjektene har hatt mange positive virkninger. For de innsatte antas at det har ført til en bedre og mer meningsfull hverdag, et bedre tilbud til de aller svakeste innsatte når det gjelder

grunnleggende ferdigheter og en bedre tilbakeføring til samfunnet etter soning. Det pekes videre på at prosjektene har resultert i et tettere samarbeid mellom skole og arbeidsdrift, økt kompetansen i skolen og arbeidsdriften i fengslene, bedre arbeidsmiljø og økt dynamisk sikkerhet, samt bedre ressursutnyttelse. En annen effekt av prosjektene som trekkes frem er en økt bevisstgjøring i kriminalomsorgen rundt betydningen av å gjøre opplæringen mer praksisnær. For Vox har det også vært verdifullt å få prøvd ut pedagogiske verktøy.

Informantene våre fra Vox, KDI og FMHO trekker frem flere forhold som de mener er viktige dersom man skal lykkes med praksisnær opplæring i fengslene. Det dreier seg om å ha en kultur i fengslene for tett samarbeid mellom skole og arbeidsdrift, kunne utnytte ressursene på en god måte, klare å forankre denne måten å jobbe på hos ledelsen, samt at nødvendige rammebetingelser er på plass, slik som lokaler og utstyr.

6 SAMMENDRAG OG ANBEFALINGER

I dette arbeidsnotatet har vi presentert resultatene fra en studie av enkelte prosjekter knyttet til praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter i norske fengsler. Avslutningsvis vil vi kort sammenfatte resultatene fra studien, samt gi noen anbefalinger for hvordan man kan lykkes med praksisnær opplæring overfor innsatte i fengsel, med bakgrunn av erfaringene fra prosjektene.

Vox har i perioden 2009 - 2012 gitt støtte til 12 prosjekter i ulike fengsler knyttet til praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter. Innsatte som har deltatt i prosjektene, har svake ferdigheter i blant annet lesing, skriving og regning. Mange har dårlig erfaring fra tidligere skolegang og mangler formell utdanning. Målsetningen med prosjektene har gjennom å knytte opplæringen tett til konkrete arbeidsoppgaver og styrke samarbeidet mellom skolen og arbeidsdriften, vært å gi de innsatte økte ferdigheter, samt motivere dem for videre skolegang. Praksisnær opplæring, gjennom økt samarbeid mellom skolen og arbeidsdriften i fengslene, ses også som viktig med tanke på tilbakeføringen til samfunnet.

Nordlandsforskning gjennomførte høsten 2014 en studie av syv av Vox-prosjektene, ved fem fengsler. Fire av de fem fengslene som inngår i studien, har høyt sikkerhetsnivå. Noen av disse har også avdelinger med lavere sikkerhetsnivå. Det siste fengslet har lavere sikkerhetsnivå. Av fengslene er det ett kvinnefengsel, ett har både kvinnelige og mannlige innsatte og de tre øvrige er kun for menn. Det overordnede formålet med vår studie har vært å innhente kunnskap om hva som skal til for at praksisnær opplæring skal kunne fungere i fengslene. Vi møtte og gjennomførte personlige intervju med innsatte og ansatte i skolen og arbeidsdriften ved tre av fengslene. I tillegg gjennomførte vi telefonintervju med ansatte fra arbeidsdriften ved de to øvrige fengslene. Vi gjennomførte også telefonintervju med sentrale aktører hos Vox, KDI og Fylkesmannen i Hordaland. Arbeidsmetodene fra tre av de syv prosjektene vi har sett på, er videreført. De øvrige prosjektene har ikke, eller i liten grad, blitt videreført.

6.1 VIRKNINGER AV VOX-PROSJEKTENE

Studien viser at både de ansatte og de innsatte som har deltatt i prosjektene eller videreføringen, samt våre informanter fra Vox, KDI og Fylkesmannen i Hordaland, er langt på vei enige i at prosjektene som mottok støtte fra Vox har hatt mange positive resultater. De ansatte opplevde også at prosjektene og videreføringen av dem, ble godt mottatt av både innsatte og kolleger.

Intervjuene med de innsatte var preget av at kun tre av de syv informantene hadde deltatt i et av Vox-prosjektene. De øvrige hadde erfaring fra videreføringen av arbeidsmetoden. Ikke alle innsatte ga uttrykk for at hadde reflektert over at de faktisk har fått en slik opplæring, og flere av intervjuene dreide seg mest om arbeidet de gjorde på arbeidsdriften. Det kan derfor se ut til at ikke alle innsatte var like godt informert om opplæringen som foregikk på arbeidsdriften. Innsatte og ansatte hadde i enkelte tilfeller heller ikke helt sammenfallende beskrivelser av arbeidshverdagen. De innsatte som hadde reflektert over opplæringen, ga uttrykk for at de opplevde den som en positiv læringsprosess. Alle informantene fortalte at

de foretrakk praktisk arbeid foran teoretisk læring, og flere fortalte om negative erfaringer fra skoletiden. De ga uttrykk for at praksisnær opplæring gjorde at de så nytteverdien av spesielt matematikk, noe som ga økt motivasjon for å lære. Flere ga uttrykk for at deltakelsen har gitt dem økt selvtillit og mestringsfølelse. Noen fortalte at de var stolte over sine egne prestasjoner. Lærere og verksbetjenter ble jevnt over omtalt som hjelpsomme, støttende og flinke til å motivere.

Fra informantene våre samlet trekkes særlig frem at prosjektene og videreføringen av arbeidsmetodene har resultert i følgende:

For de innsatte

- De innsatte har fått mestringsopplevelser og økt selvtillit, de er blitt motiverte for å ta mer utdanning og flere har fått bedre grunnleggende ferdigheter i blant annet regning og skriving. Dette gjelder også de svakeste innsatte - praksisnær opplæring vil kunne styrke basisferdighetene også for de som ikke har de nødvendige forutsetningene til å delta i det vanlige opplæringstilbudet i fengslet. Praksisnær opplæring kan være i stand til å fange opp personer med tidligere negative erfaringer med skolegang, ved at elever lettere ser hvordan de kan nyttiggjøre seg kunnskapen og at undervisningen 'snikes inn' i arbeidet slik at læringen kommer av seg selv.
- Flere innsatte har fått bedre muligheter til å skaffe seg jobb etter endt soning, og at dette er viktig for å sikre tilbakeføring til samfunnet.
- De innsatte har fått en mer meningsfylt hverdag mens de soner.

For fengslene som gjennomførte prosjektene

- Ansatte fra arbeidsdriften og skolen samarbeider i større grad.
- Ansatte i arbeidsdrift og skole har fått økt innsikt i hverandres arbeidsområder og ressurser. Det har også skjedd en bevisstgjøring rundt betydningen av praksisnær opplæring overfor innsatte i fengsel, både i arbeidsdriften og i skolen.
- God erfaring med de pedagogiske verktøyene fra Vox.
- Verksbetjentene ved arbeidsdriften har fått økt kompetanse.
- Lærerne ved skolen har fått økt kompetanse.
- Arbeidsmetodene fra prosjektene har blitt videreført flere steder, og i enkelte fengsler har andre avdelinger i arbeidsdrift ved fengslet innført praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter eller er i ferd med å gjøre det.
- Bedre dynamisk sikkerhet og bedre arbeidsmiljø i fengslene.

For Vox, KDI, FMHO og andre fengsel

- Vox har oppnådd at de pedagogiske verktøyene som de har utformet, har blitt prøvd ut og dokumentert. I dag er flere av disse verktøyene og profiler for basisferdigheter og læringsmål ferdig utviklet og tilgjengelig på Vox' hjemmeside.
- Det har kommet på plass et rammeverk for arbeidet med opplæring i grunnleggende ferdigheter i fengsel, og erfaringer og kompetanse har blitt spredt mellom fengsler på fagseminarer og prosjektsamlinger.
- Kompetansehevingen og styrke av samarbeid har også skjedd på forvaltningsnivå, mellom Vox, KDI og FMHO, samtidig som de har fått økt innsikt i suksesskriterier og hindringer for praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter i fengslene.

6.2 FORHOLD AV BETYDNING FOR GJENNOMFØRINGEN AV PROSJEKTENE

Våre informanter fra skolen og arbeidsdriften i fengslene trekker frem enkelte forhold som de mener har hatt stor betydning for hvordan de i prosjektene har lyktes med å gjøre opplæringen i grunnleggende ferdigheter mer praksisnær, og hvorvidt de har klart å videreføre arbeidsmetodene fra prosjektene.

Et tilbakevendende tema i intervjuene var *samarbeid mellom arbeidsdrift og skole*, der de ansatte ga uttrykk for varierende erfaringer. Noen erfarte at prosjektene forbedret samarbeidet, mens andre etterlyste et bedre samarbeid mellom de to instansene. Vi fikk inntrykket av at enkelte prosjekter utelukkende ble drevet av enten arbeidsdriften eller skolen, der ansatte fra den instansen som i praksis hadde ansvaret for gjennomføringen ved et par tilfeller etterlyste at den andre var tilstede i større grad.

Et viktig forhold ved siden av spørsmålet om samarbeid, er *hensynet til sikkerhet*. Utfordringene knyttet til praksisnær opplæring er større i fengslene med høy sikkerhet. De praktiske begrensningene som følger med høyt sikkerhetsnivå, påvirket blant annet samarbeidet mellom skole og arbeidsdrift. Det er vanskeligere å overføre innsatte mellom skolen og arbeidsdriften i et fengsel med høyt sikkerhetsnivå enn det er i et fengsel med lavere sikkerhet, der innsatte selv kan gå mellom avdelingene. Samarbeid mellom arbeidsdrift og skole, og andre utfordringer i forhold til gjennomføring av praksisnær opplæring og/eller videreføring av arbeidsmetodene, henger ofte sammen. I fengsel B, som har et lavt sikkerhetsnivå, har de også en lang tradisjon på samarbeid og uformell kontakt mellom arbeidsdrift og skole. Situasjonen er annerledes i fengsel A og C, som begge har høyt sikkerhetsnivå. Her har skole og arbeidsdrift tradisjonelt jobbet uavhengig av hverandre, og der forventninger om at prosjektene skulle føre til et bedre samarbeid ikke alltid ble innfridd i den grad det var ønsket. Hensynet til ivaretagelsen av sikkerheten innebærer altså at det kreves personale for at dette hensynet skal være ivaretatt. Dette henger igjen sammen med ressurser, enten i form av personale eller lokaler. Noen av informantene påpekte at de ikke hadde nok, eller ønsket en annen type personale til å bistå under opplæringen, ikke bare i forhold til sikkerhet, men også i opplæringsøyemed; lærere savnet i enkelte tilfeller personer fra arbeidsdrift, eller omvendt. Krav til sikkerhet kan også medføre at innsatte ikke får gjøre det de ønsker, ettersom det alltid må være en ansatt til stede på arbeidsdriften i tilfelle det oppstår konflikter blant de innsatte.

Nedenfor vil vi trekke frem de viktigste forholdene som våre informanter peker på av betydning for hvorvidt fengslene klarte å få til et godt samarbeid mellom arbeidsdriften og skolen, og for å lyktes med prosjektene:

- Kultur i fengslet for samarbeid mellom skole og arbeidsdrift. Praksis for - en felles forståelse av - at samarbeid er viktig for at opplæringen kan knyttes tettere til praktiske arbeidsoppgaver.
- Omstillingsdyktighet hos de ansatte, blant annet med tanke på at deltakergruppen kan endres.
- Erfarne og dyktige lærere og verksbetjenter - som klarer å knytte teoretisk opplæring til praktiske arbeidsoppgaver, motivere og være tålmodig overfor de innsatte.
- God kontakt med og oppfølging fra Vox.

- Finne gode løsninger på de utfordringer avstand mellom lokalene til skole og arbeidsdrift og krav til ivaretagelse av sikkerheten, setter.
- Tilgang på utstyr og egnede lokaler for opplæringen
- Tilstrekkelig med ressurser med tanke på ansatte, samt god ressursutnyttelse
- Klare å motivere de innsatte til å tro på seg selv og ville delta

6.3 HVORDAN LYKKES MED PRAKSISNÆR OPPLÆRING I FENGSEL?

På bakgrunn av studien vi har gjennomført av syv Vox-prosjekter, vil vi avslutningsvis gi noen anbefalinger med tanke på hvordan man for fremtiden kan lykkes bedre med praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter i fengsel. Dette er forutsetninger og rammebetingelser som vi mener er viktige for arbeidet med praksisnær opplæring overfor innsatte:

- Det må etableres et godt *samarbeid* mellom arbeidsdriften og skolen i fengslet. Dette forutsetter blant annet at praktiske utfordringer med tanke på avstand mellom lokalene løses, at samarbeidet formaliseres gjennom faste møter og møteplasser, samt økt forståelse for og kjennskap til hverandres arbeidsområder.
- Både verksbetjentene og lærerne må ha nødvendig *kompetanse* knyttet til praksisnær opplæring. Studien vår viser at verksbetjenter med pedagogisk utdanning hadde større fokus på mulighetene for teoretisk læring i arbeidsdriften enn verksbetjenter uten denne bakgrunnen, og de var mindre skeptiske til å gå i gang med praksisnær opplæring. Det kan derfor være en fordel å se nærmere på innholdet i verksbetjentutdanningen. Videre er det viktig at lærerne har nødvendig kompetanse med tanke på å skulle knytte opplæringen i større grad til praktiske arbeidsoppgaver. I dette ligger også det å ha kjennskap til og kunne anvende hensiktsmessig pedagogisk verktøy.
- Det er viktig med tilstrekkelig med *ressurser*. Dette dreier seg for det første om hvordan fengslene prioriterer - hva som anses som viktig. Kan for eksempel ansatte frikjøpes for å få delta på erfaringsutvekslingsseminar? Det dreier seg for det andre om hvordan de ressurser man allerede har blir anvendt. Hvordan kan for eksempel lærerressursene tilpasses i forhold til eksisterende behov?
- Skolen og arbeidsdriften i fengslet må ha tilgang til *egne lokaler og utstyr* for praksisnær opplæring. Ved ombygging eller nybygging bør samlokalisering av arbeidsdriften og skolen vektlegges.
- Denne måten å jobbe på må *forankres hos ledelsen* i fengslet. Godt kjennskap til og forståelse for betydningen av praksisnær opplæring og tett samarbeid mellom arbeidsdrift og skole, vil kunne ha betydning for blant annet tildeling av ressurser (frikjøp av ansatte, tilgang på utstyr m.m.).
- Det er viktig at de innsatte *gis trygge rammen for læring*. Det gjelder sikkerhet med tanke på å være trygg på de ansatte og på andre innsatte. Det dreier seg også om å skape situasjoner hvor de innsatte blir motiverte for å delta og kan oppleve mestring.

REFERANSER

- Byholt, Valborg og Nina Jernberg (2011): *Praksisnær opplæring for innsatte i fengsel*, Vox, nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk
- Cramer, V. (2014): *Forekomst av psykiske lidelser hos domfelte i norske fengsler*. Kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri, Helse Sør-Øst.
- Eikeland, Ole Johan, Manger, Terje og Arve E. Asbjørnsen (2010): *Innsette i norske fengsel: kompetanse gjennom utdanning og arbeid*. Fylkesmannen i Hordaland, Rapport nr. 4/13.
- FMHO 2013: *Tilstandsrapport for opplæring innenfor kriminalomsorga*. Fylkesmannen i Hordaland.
- Helsedirektoratet (2013): *Helse- og omsorgstjenester til innsatte i fengsel*. Årsrapport 2013
- Jones, Lise Øen (2012): *Effects of reading skills, spelling skills and accompanying efficacy beliefs in participation in education. A study in Norwegian prisons*. PhD-avhandling, Universitetet i Bergen
- Lien, Lise og Terje Olsen (2008): *Like sikkert som snø – arbeidskvalifisering som del av soning*. NF-rapport nr. 6/2008.
- Kriminalomsorgen (2013): Årsrapport for 2013.
- Olsen, Terje og Lise Lien (2007): *Ny karriere eller ny barriere? Arbeidsdimensjonen ved soning*, NF-Arbeidsnotat nr 1008/2007
- Silverman, D. (2000): *Doing Qualitative Research*, Sage, London.
- SSB (2012): *Kriminalomsorgsstatistikk*.
- St.meld. nr. 27 (2004-2005): «Om opplæringen innenfor kriminalomsorgen. Enda en vår.»
- St.meld. nr. 37 (2007-2008): «Straff som virker. Mindre kriminalitet – tryggere samfunn.»
- Straffegjennomføringsloven (2002)
- Søndena, Erik (2008): «Store lærevesker blant fengselsinnsatte» *Aktuelt for Kriminalomsorgen*, 2/2008
- Vox (2014) «Opplæring innenfor kriminalomsorgen», kap. 11 i Vox-speilet 2014
- Winsnes, Kaja og Eystein Raude (2010): *Grunnleggende ferdigheter i soningshverdagen – et kurs i lesing, skriving og hverdagsmatematikk*, Vox, nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk